

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

İSMAİL MAHİR EFENDİ: HAYATI VE
FAALİYETLERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DAVUT AY

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. AHMET ÖĞRETEN

KASTAMONU 2016

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSMAİL MAHİR EFENDİ: HAYATI VE FAALİYETLERİ

Davut AY

DANIŞMAN YRD. DOÇ. DR. AHMET ÖĞRETEN

JÜRİ ÜYESİ PROF. DR. M. SERHAT YILMAZ

JÜRİ ÜYESİ PROF. DR. MEHMET BEŞİRLİ

KASTAMONU – 2016

TEZ ONAYI

DAVUT AY tarafından hazırlanan “**İSMAİL MAHİR EFENDİ HAYATI VE FAALİYETLERİ**” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği / oy çokluğu** ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tarih Ana Bilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman YRD. DOÇ. DR. AHMET ÖĞRETEN

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

Jüri Üyesi PROF. DR. M. SERHAT YILMAZ

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

Jüri Üyesi PROF.DR. MEHMET BEŞİRLİ

KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

24.06/2016

Enstitü Müdürü DOÇ. DR. DURAN AYDINÖZÜ

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

DAVUT AY

ÖNSÖZ

Tarihçilik anlamında ilerlemiş medeniyetler, gelişmiş medeniyetler olarak tanınırlar. Zira geçmişteki hatalardan ders alabilmek ve başarılar üzerine yeni başarılar ekleyebilmek de tarih ilminin ışığı ile mümkün olmaktadır. Uzak tarihlere gitmeye gerek yok, yakın çağımızda dahi bir çok dönemin veya olayın ne yazık ki incelemesi tarihçi disiplini ile yapılmadığı için birçok konu halen merak edilenler arasında yer almaktadır.

Meşrutiyet döneminin siyasal yapısı ve Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan sosyal, ekonomik ve kültürel olaylar arasında dolaşırken bir takım isimlerin ön plana çıktığına şahit olmaktadır. Bunlardan biri de İsmail Mahir Efendi'dir. İsmail Mahir Efendi de dönemin eğitimci, bilgin bir vekili olarak karşımıza çıkmaktadır. Kastamonu yerel tarihçiliğine bir katkı sağlamak ve hizmetleri ile bugün de unutulmaması gereken isimlerin arasında yer alan bu mühim şahsiyetin tanıtılması gayesiyle danışman hocam ile fikir ve bilgi alışverişinde bulunuldu. Çalışma süresince bana kaynaklık eden belgelerin dönemin mühim arşiv ve kütüphane malzemeleri olmasına azami önem verildi. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, T.B.M.M. Meclisi Mebusan Zabıt Cerideleri, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Köroğlu ve Kastamonu Vilayet Gazeteleri ile yüksek lisans ve doktora tezleri başta olmak üzere akademik araştırmalar ve makaleler de dikkatle incelenerek tasniflendi ve gereken bilgiler kullanıldı. Kastamonu'nun dahi isminden pek haberdar olmadığı bu önemli şahsiyet var olan bilgiler ışığında ve tarih ilmi prensipleri çerçevesinde değerlendirildi.

Çalışmalarım esnasında benden yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖĞRETEN'e, Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ'a, değerli arkadaşım Ali ŞAHİN'e ve maddi manevi destekleri ile beni bu günlere getiren kıymetli aileme teşekkürü borç bilirim

Davut AY

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İSMAİL MAHİR EFENDİ: HAYATI VE FAALİYETLERİ

DAVUT AY

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖĞRETEN

Araştırmanın konusu; Kastamonulu eğitimci ve İttihat ve Terakki Partisi Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi'nin hayatı ve çalışmalarıdır. Bu çalışmada İsmail Mahir Efendi'nin hayatı ve eğitimciliği yönü ile özellikle milletvekilliği yaptığı dönemlerdeki çalışmaları üzerinde durulmuştur. Türk tarihine genel olarak bakıldığında eserleri ve faaliyetleri ile büyük işler yapan insanların zaman içinde unutulduğu gözlemlenmektedir. İsmail Mahir Efendi de eğitimciliği yanında mecliste farklı alanlarda yapmış olduğu konuşmalar ve sunmuş olduğu öneriler ile Kastamonu tarihinde özel bir yere sahiptir. Yapılan bu çalışma, Kastamonulu bir siyasetçinin meclis çatısı altında yaptığı faaliyetlerinin ve kurumlaşmış olan düşüncelerinin toplu olarak verilmesi bakımından önemlidir.

Anahtar kelimeler: İsmail Mahir, Kastamonu, Milletvekili.

2016, 68 sayfa

ABSTRACT

Master Thesis

LIFE AND ACTIVITIES OF: SIR ISMAIL MAHIR

Davut AY

Kastamonu University
Social Sciences Institute
Department of History

Supervisor: Assistant Professor Ahmet ÖĞRETEN

The subject of the research is the life and works of İsmail Mahir Efendi, Kastamonu deputy of Party of Union and Progress. His life, educationist character and particularly, works during the period of being deputy are examined in this study. In general sense, it is observed that most of the important historical characters, their works and services are forgotten in due course in Turkish history. Likewise, İsmail Mahir Efendi also has a notable place in history of Kastamonu with his various speeches and proposals in the parliament beside his educationist side. This study is important in terms of understanding the services under the frame of the parliament and systematized opinions of a politician from Kastamonu.

Key Words: İsmail Mahir, Kastamonu, Deputy

2016, 68 pages

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I	
1.İSMAİL MAHİR EFENDİ: (1868-1916).....	4
1.1 Hayatı	4
BÖLÜM II	
1.İSMAİL MAHİR EFENDİ’NİN İTTİHAT VE TERAKKİCEMİYETİ’NE KATILMASI VE KASTAMONU MEBUSLUĞU	8
1.1. Kastamonu’da İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Teşkili ve İsmail Mahir Efendi’nin Kastamonu Mebusluğu.....	13
BÖLÜM III	
1.İSMAİL MAHİR EFENDİ VE KASTAMONU YEREL BASINI	18
1.1. Köroğlu ve Kastamonu Vilayet Gazetesinde İsmail Mahir Efendi’ye İlişkin Haber ve Yazılar.....	20
2.DARÜ’L-EYTAMLAR’IN FİKİR BABASI:İSMAİL MAHİR EFENDİ ..	25
BÖLÜM IV	
1.MECLİS-İ MEBUSAN KASTAMONU MİLLETVEKİLİ İSMAİL MAHİR EFENDİ.....	27
1.1. İsmail Mahir Efendi’nin Eğitim Alanında Görüşleri.....	27
1.2. İsmail Mahir Efendi’nin Meclisi Mebûsan’daki Konuşmaları.....	30
1.2.1.Mali Konular İle İlgili Konuşmaları.....	30
1.2.2.Adli Konular ile İlgili Konuşmaları	33
1.2.3.Sosyal Konular ve Aksayan İşler Hakkında Konuşmaları	36
1.2.4.Maarif (Eğitim) İşleri Hakkında Konuşmaları	37
SONUÇ	49

KAYNAKÇA	52
EKLER	58
Ek-1 İsmail Mahir Efendi (1869-1916)	58
Ek-2 Köroğlu Gazetesi İlgili Nüshalardan Birisi	59
Ek-3 Başbakanlık Osmanlı Arşivi Konuya ilişkin Belgelerden Birisi	60
Ek-4 İsmail Mahir Efendi'nin vefatından sonra ailesine maaş tahsisine ilişkin belge.	61
Ek-5 Darü'l-Eytam binasının yıkılmasının engellenmesine ilişkin belge.	62
Ek-6 İsmail Mahir Efendinin tatili esnasında memleketine gelmek istediğine dair yazışma.	63
Ek-7 Ermeni Darü'l-Eytamlarını teftiş bahanesi ile Anadolu'da zararlı faaliyet yapanlar hakkında düzenlenmiş şifre yazışma.	64
Ek-8 Köroğlu Gazetesinden bir örnek.	65
Ek-9 T.B.M.M. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi	66
Ek-10 Kastamonu Darü'l-Eytamı (Kırk Odalı Konak / Bahçeşehir Koleji)	67
Ek -11 Kastamonu'da Darü'l- Eytam öğrencileri.	68
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

a.g.e	:	adı geçen eser
a.g.m	:	adı geçen makale
BOA	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BOA.EO	:	Başbakanlık Evrak Odası
DH.SAİD	:	Dahiliye Nezareti Sicili Ahval Defteri
DH.ŞFR	:	Dahiliye Nezareti Şifre
MF.MKT	:	Maarif Nezareti Mektubi Kalemi
MLK.MKF	:	Malikane Halifesi Mevkufât Kalemi
MLK.MRF	:	Maarif Nezareti Malikane Halifesi
MV	:	Meclis-i Vükela
s	:	Sayfa
ŞD	:	Şura-yı Devlet
ŞD.HU	:	Şura-yı Devlet Hususi
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde eğitim, siyasi, kültürel, askeri alanlarda belli bir düzen ve adalet olgusu ilk bakışta karşımıza çıkmaktadır. Bu olgunun sağlam tutulması ile birlikte devlet bir cihan devleti olabilmiş ve 600 yıl boyunca tek bir hanedan ismi ile Osmanlı Devleti olarak dimdik durmuştur.

Yapılan araştırmalar sonucunda, devlet kademelerindeki bu sistematik işleyişin, Osmanlı' Devleti'nin son dönemleri veya bir başka ifade ile 17. Yüzyıl ve sonrasında artık yerini her alanda baş gösteren sıkıntılara bıraktığı görüldü.¹ Devletin üst kademelerinde meydana gelen bu olumsuz gelişmeler hemen her alanda kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başladı ve Osmanlı Devleti bundan sonraki süreçte, gücünü toplama veya başarısızlıklar karşısında elindekileri tutabilme gayretine kapılmaya başladı. 1699 sonrası gelişmeler kötü yönde sürekli devam etti ve esasen devletin içerde en büyük sıkıntılar ile uğraştığı dönemler, Osmanlı hanedanının çabalarının her anlamda yetersiz kalması ile sonuçlandığı, bir başka deyişle sonun beklenmesi şeklinde devam etti. Dünyada dengeler değişmeye başladı. Özellikle artık batı devletleri Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünün farkına vardılar. Osmanlı Devleti için hasta adam ifadelerini kullanmaya başladılar. Devletin denetiminin azaldığı yerlerde zenginler veya Celaliler ayrı bir sıkıntı teşkil etmeye başladılar, sivillere karşı acımasızca yağma hareketlerine girişir oldular. Denetimin sağlanması için gönderilen görevliler de ne yazık ki bu hareketin içine ilhak oldular.² Askeri düzenin bozulması ve yeniçeri ocağına usulsüz askerin alınması, eğitim sisteminde baş gösteren sıkıntılar ve bir taraftan Celali eşkıyaları ile uğraşan devlet çaresiz kalmaya başladı. Ekonomisi zaten bitik durumda olan halk ise çocuklarının askere yazılmasını ısrar ile istedi. Bu durum da kapasitesinin çok üstünde ve vasıfsız olarak ocağa askerlerin alınması daha büyük bir sıkıntı olarak Osmanlı Devleti'ni çaresiz bıraktı.³ Bütün bu sıkıntılara rağmen Osmanlı'nın klasik dönem diye tabir ettiğimiz güçlü döneminde

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 3. Cilt, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 99.

² Yaşar Yücel- Ali Sevim, **Türkiye Tarihi**, 3. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.40-41.

³ Mustafa Akdağ, "Tımar Rejiminin Bozulması" **Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 111, Sayı 4, s.1.

eğitim almış bilginler ise, devletin kurtuluğu için çeşitli fikirler ne sürdüler. Gerek yenilikçi padişahlar olarak karşımıza çıkan III. Selim ve II. Mahmut ve gerekse sonraki dönemlere bakıldığında, padişah ve devlet büyüklerinin birlikte inkılap hareketleri ile devleti ayakta tutmaya çalıştıklarına şahit olundu. Bu zorlu dönemlerin arkası kesilmedi ve Padişah Abdlmeid Han zamanında Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) fermanlarının hazırlanması da zlmeyi ve dağılmayı hızlandırmış, ulus devletler olarak ayrı devlet kurma fikriyatını körükleyen, Batının da desteği ile büyük çapta başarı ile sonuçlanan gelişmeler oldu. nce Sırplar sonra ise Yunanlar bağımsızlıkları için ayaklandılar ve bunu kısa sürede elde ettiler. Bu zorlu süreçlerde ise devleti bu derece kötü durumunda akıllı politikaları ile ileri görüşlülüğü ve siyasi, askeri dehası ile padişahlığı süresince mahirane yöneten II. Abdülhamid Han oldu ki, adeta imknların bitme noktasına geldiği bir dönemde başa geldi ve dönemdeki geç aydınların baskıları ile göreve gelir gelmez I.Meşrutiyeti (1876) ilan ettirdi. İlk kez bir meclis de Osmanlı'da yönetime etki etti. Hazırlanan ilk anayasa bu nispette önem arz etmektedir.1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının (93 Harbi) bahane edilerek meclisin tatil edilmesi de onun dehasının bir ürünü idi. Çünkü meclis kararları ve işleyişi üzerinde hla tek yetkili zaten Osmanlı padişahı idi. 18. Yasama yılı sonunda çalışmaları noktalanın Meclis 30 yıl boyunca bir daha toplanamadı.. Fakat meclis 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanı ile tekrar açılacak bu tarihten sonra artık İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin düşüncesi yönetimde büyük oranda etkili olmaya başladı.⁴ Devletin bu zorlu süreci, Osmanlı adaleti ve gücünü tekrar geri getirme amacı güden İttihat ve Terakki döneminde de devam etti ve Osmanlı Devleti'nin savaşa sürüklenmesi ile artık devletin bitiş fermanı hazırlandı. Osmanlı Devleti için süreç, Osmanlı'nın verdiği çok büyük kayıplar, Mondros ve Sevr gibi Osmanlı'nın sonunu hazırlatan antlaşmalar ile zaten bitti. Milli Mücadele Hareketi ncesi denetim tamamen batılı devletlerin eline geçmiş durumdadır. Bu süreç sonunda Kurtuluş Savaşı ve sonrası Osmanlı Devleti'nin küllerinden doğan Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruldu.

Osmanlı Devletinin bu zorlu sürecini özetledikten sonra, yine bu dönemlerde yetişmiş olan İsmail Mahir Efendi de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik

⁴ Taner Aslan, "İttihat-ı Osmanî'den Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine", **Bilig**, Sayı 47, 2008, s. 87.

şubesinde görev almış bir insandı. Doğduğu ve yetiştiği dönem Osmanlı Devleti'nin durumu yukarıda bahsedildiği gibi olsa da İsmail Mahir Efendi, fikriyatı ve icraatları ile takdiri hak eder bir şekilde karşımıza çıkan vatan evladı olarak tanınacaktır.

BÖLÜM I

1.İSMAİL MAHİR EFENDİ: (1868-1916)

1.1 Hayatı

İsmail Mahir Efendi, Balcızade Mustafa Ağa'nın oğludur. Dedesi Osman Halil Efendi, Padişah II. Mahmud'un hazinedarıdır. II. Mahmut ile birlikte yeniçerileri kaldırma hareketi içinde yer alan Osman Halil Efendi, II. Mahmut'un ölümü ile birlikte İstanbul'dan ayrılarak Boyalı'nın Ballica köyüne yerleşmiştir. 1285 Hicri senesinde (1868) bugün Kastamonu iline bağlı olan Araç ilçesinin Boyalı nahiyesine bağlı Ballica köyünde doğdu. İlk eğitimini burada tamamladı. Ağabeyi Molla Hasan ile birlikte Kastamonu'da medrese eğitimi gördü. 1884 tarihinde Kastamonu Darü'l-Muallimini'ni (Kastamonu Öğretmen Okulu) bitirdi. 1885 yılında iki yüz kuruş maaşla Ayancık Mekteb-i İbtidaiyesi'nde göreve başladı ve aynı sene buradan ayrıldı. 1888 tarihinde Dersaadet Darü'l-Muallimininde yüksek derecelerde ilim tahsil etti ve ilim-i Arâbiden dersler gördü.⁵ Türkçe, Arapça, Farsça, Kelam ve Kitabet öğrendi. 1901 tarihinde Selanik Rüşdiye mektebinde Farisi muallimliği yaptı. "Bir süre sonra Rumeli Eğitim Müfettişliği'ne getirildi. 1904 tarihinde Selanik Serhat Paşa Sınayi Mektebi müdüriyetine atandı. Bu görevi devam ettirirken, aynı zamanda 1906 tarihinde Darü'l-Muallimi'nde çalışırken Mithat Paşa Sınayi Mektebi müdürlüğünü de ücret almaksızın olarak yaptı".⁶ 1908 yılında yedi yüz elli kuruş maaşla Selanik Darü'l-Muallimliği'ne tayin edildi⁷ ve II. Meşrutiyetten sonra İstanbul Öğretmen Okulu Müdürlüğüne getirildi.⁸ Selanik'te bulunduğu dönem içersinde de memleketi olan Kastamonu'dan bağıni kopartmamış ve aldığı izinler ile tatillerinde memleketini ve akrabalarını ziyaret etmeyi ihmal etmemiştir.⁹ Eğitimciliği ardından siyasete atıldı ve seçimlere katılarak 3 Kasım 1908 tarihinde

⁵ BOA, DH.SAİD.0192.

⁶ Mehmet Saydur, "İsmail Mahir Efendi ve Köy Enstitülerine Giden Yolda Kastamonu Birikimi", **Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu 14- 17 Ekim Nisan 2010**, Çapa Matbaacılık, İstanbul 2010, s 940.

⁷ BOA,MF.MKT,271/20.

⁸ BOA,ŞD.MLK.MKF,1699/7.

⁹ BOA,MF.MKT,1232/34,BOA,MF.MKT,177/120,BOA,MF.MKT, 358/39, BOA,MF.MKT,653/42

121 oy ile Meclis-i Mebusan'a Kastamonu Milletvekili olarak girdi.¹⁰ Selanik'in o yıllardaki gerek sosyo-politik, gerekse kültürel yapısı İsmail Mahir Efendi'nin kişisel gelişimi bakımından büyük önem arz etmiştir.

Selanik; 20. yüzyıl başında özellikle sahip olduğu güçlü Musevi ticaret burjuvazisi ile önemli bir ticaret kenti idi. Ancak, Selanik'i o yıllarda tarihin işleyişinde asıl önemli kılacak özelliği, bir "kültür" kenti olmasıydı. Balkanlara açılan stratejik konumu Selanik'i çeşitli dillerin ve kültürlerin birbiri içinde eridiği ve bu mayadan da çeşitli ideolojilerin özgürce boy attığı bir kente dönüşmüştü. Selanik'in bu çok hareketli yapısı içinde iyice palazlanmış olan "Musevi ticaret burjuvazisi" de, bir yandan emperyalizmle olan göbek bağı ile imparatorluk içinde tekele dönüşen İstanbul'un Rum ve Ermeni burjuvazisiyle hesaplaşma planları kuruyordu.¹¹

İsmail Mahir Efendi, Selanik'te (Öğretmen okulunda) görev yaptığı sıralarda Mustafa Kemal ile tanıştı. "1906 yılında Mustafa Kemal'in Şam'da kurduğu gizli Vatan ve Hürriyet Örgütü'nün Selanik şubesini onunla birlikte açtı. Bu örgütün Selanik şube başkanlığına getirildi. Onun evi ve müdürlük makamı bu örgüte alınacakların yemin ettirilecekleri yerler oldu".¹² Zamanla Selanik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli isimlerinden birisi oldu. İsmail Mahir Efendi II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ilk meclisin feshinin ardından yapılan 1910 genel seçimlerinde de Kastamonu milletvekili olarak meclise girdi. Yeni meclis 18 Nisan 1912 de toplandı. İsmail Mahir Efendi Kastamonu'nun sorunlarını sıklıkla meclis kürsüsüne taşıdı. İsmail Mahir Efendi'nin asıl başarısı, birbirinden farklı meselelerde ürettiği ve sonradan kurumlaşacak olan tüm önerilerinin altında "halkın, bilimin öncülüğünde eğitilerek, yaşama katılması" düşüncesi yatmaktaydı. Mecliste çeşitli alanlarda çok öneriler sunduğu için ona "öneriler babası" (Ebu't-tekarir) lakabı takılmıştır. Onun mecliste konuşma yaptığı konular ve görüşleri ilerde ele alınmıştır. İsmail Mahir Efendi'nin hiç şüphesiz öncüsü olduğu Köy Enstitüleri ve Köy

¹⁰ BOA, DH. SAİD.0192; İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi I ve II. Meşrutiyet**, II. Cilt, T.B.M.M. Vakfı Yayınları, No:15, Ankara 1997, s 423.

¹¹ Satılmış Gökbayır, "Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3 Sayı 1. Çankırı 2011, s.65.

¹² Mehmet Saydur, a.g.m. , s. 940.

Öğretmeni yetiştirilmesi (Zirai Bilinç) konuşmaları, Darü'l-Eytamlar konuları da ismi ile özdeşleşmiş konulardır.

İsmail Mahir Efendi, Bebek Yetiştirme Yurdu'nu kapatmak isteyenlere karşı giriştiği mücadele sonucu 1916 yılında vefat etti¹³. Bebek Yetiştirme Yurdu bahçesine defnedildi. “Küçük büyük çocuklar gözyaşları içinde derin sevgiyle gözyaşı döktüler. Cenazesinden dönen en yakın mesai arkadaşlarına “büyük babamız ne oldu?” diye sızlayarak soran zavallı yetimlere ne yazık! Ne mutlu o ölenlere ki vücutları toprak altında idi. Uykusunu uyurken sevimli ve mübarek hatıralarını insan kalplerinde daima çarpan bu canlı türbelerde canlı durur.¹⁴ Şüphesiz İsmail Mahir Efendi hatıraları ile o yetimlerin kalplerinde uzun yıllar unutulmaz tesirler bırakmıştır. Cenaze merasimine iştirak için çevre bölgelerden özellikle Darü'l-Eytamlardan öğrencilerin vapurlarla gelmiş oldukları ve onların giderlerinin de Maarif Nezareti bütçesinden karşılanmış olduğunu görüldü.¹⁵ Onun vefat haberi, 27 Kasım 1916 tarihli Meclis-i Mebusan tutanağında şu şekilde yer aldı:

Reis: Efendim bu ictima zarfında heyetimiz gayet kıymetli bir arkadaş kaybetti. Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi vefat etti. Merhum, Meşrutiyetten evvel ve sonra sevdiği vatanına ve milletine bir aşk-ı muhabbetle hizmet etmiş ve bu aşkın ve muhabbetin asarını her surette ve her bulunduğu yerde göstermiş bir fedakârdı. Bilhassa Darü'l-Eytam tesisat ve teşkilatlarında fevkalade hizmetler etti. Cenab-ı Hakk kendisine rahmet etsin inşallah. Kalbimizde her daim hatırasını muhafaza edeceğiz yetiştirdiği evladı vatan bu memlekete hizmet ederek onun namını maddeden yad ederler.¹⁶ Ancak, İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edildiği tarihte (16 Mart 1920) vatansever kişiler onun kemiklerini Bebek Mezarlığı'na defnetti.

Miladi 25 Haziran 1916 Meclis-i Vükela görüşmesinde zabıt edildiğine göre: “İstihsal-i hürriyet yolundaki gayret ve mücahedatı ve inkılabın vuku'undan sonra Kastamonu mebusluğunda bulunan, Darü'l-Eytam'ın te'sisinde hidemât-ı

¹³ Hayati Tahsin Yılmaz- Mehmet Saydur, **Gölköy Enstitüsü**, Görkem Yayınları, İstanbul 1994,s.10.

¹⁴ Said Cemil, “İsmail Mahir Efendi Tercüme-i Hal”, **Türk Yurdu**, Yıl 5, Cilt 10, Sayı 113, s. 131.

¹⁵ BOA, MF. MKT,1216/83.

¹⁶ Meclisi Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri, 14 Teşrinisani 1332 (27 Kasım 1916) Cilt 1,s. 37.

vatanperveranesiyle kalplerde derin sevgi kazanmış olan ve vazifesi başında vefat etmiş olan Darü'l-Eytam müdürü Merhum İsmail Mahir Efendi'nin ma'aşının iki yüz elli kuruş derecesinde pek cüz'î miktara baliğ olduğu anlaşılmalı; zevcesi Fatma hanım, kerimesi Fatma İffet hanım, kerimesi Ayşe Ferihan hanım, mahdumu Alâattin Bey, mahdumu Ahmet Ertuğrul Bey ve mahdumu Bekir Gündüz Bey olmak üzere en büyüğü on üç, en küçüğü dört yaşında olmak üzere beş çocuğu ile refikasının, düçâr-ı sefalette olamaması için, her birine beşer yüz kuruş ma'aş tahsisi kabul edilmiştir."¹⁷ Bu karara ilişkin; vefatından sonra geride bıraktığı eşi ve altı çocuğu için Maarif ve Maliye Nezaretlerince maaş bağlanması kararlaştırılmıştır.¹⁸ Ayrıca, İsmail Mahir Efendi'ye ait olan hanenin, Darü'l-Muallimin inşası alanına dahil edilmesi veya arazinin kullanılması için de merhum İsmail Mahir Efendi'nin veresesine bakılarak karar alınması, onun haklarına ne derece riayet edildiğinin göstergesidir.¹⁹

¹⁷ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 12 Nisan 1340 (12 Nisan 1924), Cilt 1, İçtima Senesi 35. s. 572.

¹⁸ BOA, MV.00202, BOA, BEO.004420.331452/001; BOA, BEO.004420.331452/002; BOA, BEO.442033/ 452; BOA, ŞD. HU, 233/21; BOA, MF. MKT, 1216/68.

¹⁹ BOA, MF. MKT, 1222/30.

BÖLÜM II

1. İSMAİL MAHİR EFENDİ’NİN İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ’NE KATILMASI VE KASTAMONU MEBUSLUĞU

İsmail Mahir Efendi 1908 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Kastamonu Mebusu olarak meclise girmiştir. Bu bağlamda İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kısaca açıklanması uygun görüldü.

1876 yılında Kanuni Esasi ve parlamenter sistem batılı fikirleri benimsemiş olan Yeni Osmanlıların zoru ve baskısıyla gerçekleşmişti. Ancak Rusya ile meydana gelen 93 Harbinin feci neticesinde II. Abdülhamit, 31 Ocak 1876 da Rusya ile ateşkes imzalamıştı. Kısa süre sonra Sultan tarafından Meclis-i Mebusan tatil edilmişti. Savaşa Genç Osmanlıların muhalefet ve baskısı sebep olduğu gibi, yine onların isteği doğrultusunda teşekkül eden, devlet yönetimi konusunda tecrübesiz ve gelenekleri oturmamış bir meclis ile çalışamayacağını düşünen Sultan Abdülhamit böyle bir karar almak durumunda kalmıştır.²⁰

Sultan II. Abdülhamit’in Meclisi tatil etmesinden bir gün önce mecliste yapılan bir görüşme, meclisin kapatılmasında II. Abdülhamit’i harekete geçiren olay olmuştur. Mecliste bulunanlardan Astarıcılar Kethüdası Ahmet Efendi söz olarak: “Siz bizim fikrimizi çok geç soruyorsunuz. Felaketin önünü almak mümkün olduğu zaman bize sûret-i ciddiyede müracaat etmeliydiniz. Meclis-i Mebusan kendi malumatı haricinde olarak husulüne sebebiyet verilen bir halden dolayı mesuliyeti asla kabul etmez. Meclisin oyladığı emir ve kararları da oy çokluğu olmasına rağmen uygulamadığınız ortadadır. Tekraren söylüyorum ki, Meclis-i Mebusan, içinde bulunan bu halden dolayı bir mesuliyet kabul etmez !” bu konuşma üzerine Abdülhamit ise: “Bu meclisi ben topladım. Şu efendi evvela bunu bilmiyor. Şimdi Rusların sevk edecekleri firkanın İstanbul’a girmesi şu mecliste kabul olunmaz ise benim yapacağım bir vazife kalmıştır. O da içinizden kimler bana uyuyor ve tebaamdan kimler arkama düşüyorsa, onları alıp ölünceye kadar cenk etmektir. İşte bu

²⁰Melik Arvasi, **II. Abdülhamit Yönetimine Muhalefet: İttihat ve Terakki Cemiyeti** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2011, s.85.

fedakârlıklara hazırım! Yalnız bu adamın haddini bilmeyerek bu mecliste hükümdarınıza karşı ettiği cür'et üzerine tedibini meclisinizden beklerim” Abdülhamit bu hadiseden bir gün sonra 14 Şubat 1878’de Meclis-i Mebusan’ı tatil etti.²¹ Bundan sonraki süreçte İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının ileri sürdüğü, 33 yıl sürecek olan Abdülhamit’in yönetimi (onlara göre istibdat) dönemi başlamıştır. İttihat ve Terakki zihniyetine göre “Bu dönemin başlamasındaki temel iki neden; cinnet getirdiği gerekçesi ile tahttan indirilen V. Murat’ın tekrar başa getirilmesi için girişilen Ali Suavi’nin önder olduğu Çırağan Vakası ve bir diğeri ise, Cleanthi Scalieri- Aziz Bey komitesinin faaliyetleridir. İngiliz desteği ile Masonlar tarafından planlanan bu eylemler ve Abdülhamit’in evhamlı kişiliği de eklenince koyu bir istibdat dönemi kaçınılmaz olmuştur.”²² Sultan Abdülhamit, kendisine baş kaldıran, siyasetine karşı çıkan askerler ve mekteplileri tehlikeli bulmuş, ya onların zararlı düşüncelerine karşı sıkı tedbirler almış yada onları sürgüne yollamıştır düşüncesine kapılan ve padişah sarayında rahat bir yaşam sürerken, halk zulüm, sefalet ve perişanlık çekiyor fikrinde olan, dolayısıyla bu durumdan rahatsız olduklarını ileri süren bir grup aydın, İttihat ve Terakki’nin ön ayağı olan İttihat-ı Osmani Cemiyeti’ ni kurmuştur.²³

II. Abdülhamit’e atfedilen istibdat sözü İslam medeniyetlerinde bir meziyet ve marifettir; tek kişinin idareyi yürütebilmesi olağanüstü hallerde alkışlanır. Tıpkı eski Roma’da “dictatör” sözünün bir memuriyeti ifade etmesi gibi, dictatör senato seçimi ile bu göreve gelir, küçültücü bir siyasi tabir değildir. II. Abdülhamid devri sansürü Türkler’in irfanının gelişmesini önledi. Araplar Mısır’da basılan her şeyi okudu, Slavlar Rusya’da basılanları okudular. Türkler’in ise ufku gelişmeyen Jön Türkleri bir imparatorluğu sırtlandı.²⁴

İttihatçılar, istibdat idaresi olarak tanımladıkları II. Abdülhamit yönetimine son vererek, yönetimi meşruti bir yönetime dönüştürerek herkese eşitlik ve adalet vermek maksadıyla 2 Haziran 1889 tarihinde İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sukuti, Çerkez Mehmet Reşid, Cevdet Osman ve Kerim Sebati gibi kişiler öncülüğünde bu

²¹ Ali Vehbi Bey, **Sultan Abdülhamid Siyasi Hatıratım (Çeviren: Dergâh Yayınları)**, İstanbul Haziran 1975, s. 38,39.

²² Sina Akşin, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Gerçek Yayınevi, İstanbul Mart 1980, s.14.

²³ Fatma Zuhâl Çot, **İttihat ve Terakki Cemiyeti Eğitim Sistemi** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan 2010, s.68.

²⁴ İlber Ortaylı, “Son Üniversal İmparatorluk ve II. Abdülhamid”, **Şahsiyetler (Editör Hasan Babacan)**, Gece kitaplığı, Ankara 2016, s.25.

cemiyeti (İttihat-ı Osmanî) kurdular. Aynı yıl Ahmet Rıza Bey ile ilişki kuran Cemiyet, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ismini aldı. Bu gençlerin tamamı Osmanlı'nın çöküşünü durdurmak ve istibdat olarak tanımladıkları dönemi ortadan kaldırmak isteyen gençlerdi.²⁵ Gizli olarak teşekkül eden cemiyet, Carbonari ve Mason teşkilatlarından da etkilenmiştir. “Bu sistemde x/y şeklinde hücre yapılanmaları oluşmuş ve x hücreyi, y ise kişinin hücre içindeki bireysel numarasını temsil etmekteydi. Her üye kendi hücreesindeki sadece beş kişinin numarasını bilirdi. Üye alımında çok ince elenip sık dokunmuştur. Zira şartları kabul edenler de gözleri kapalı olarak mutlak bir gizlilik içinde cemiyete girerlerdi. Eve girince gözleri açılır ve cemiyete girmekte kararlı olup olmadığı sorgulanırdı. Bu şart da kabul edilir ise, üç kişinin önünde farklı bir odada yemin ettirilirdi.²⁶ Gizli niteliği olan cemiyetin çalışmaları, üyeler aracılığıyla kulaktan kulağa yayılmış ve büyük ilgi görmüştür. Özellikle Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Mülkiyede gelişme gösteren cemiyet, kısa zamanda Harbiye, Baytar, Mülkiye, Bahriye, Topçu ve Mühendishane gibi uzmanlık alanlarından da katılımcılar topladı.²⁷ Cemiyetin oluşumunda “II. Abdülhamid yönetimine” karşı duyulan hoşnutsuzluk ile Batıya karşı duyulan hayranlık yatmaktadır. Cemiyetin görüşlerini yaymak için kullandığı araç Osmanlı İmparatorluğuna göre yeniydi ve tam anlamıyla gelişmişti. Bu araç gazetecilikti.²⁸ 1904 yılında cemiyetin Paris ayağı oluşturuldu ve başına Ahmet Rıza getirildi. Cemiyetin Paris şubesi yurt dışındaki merkez haline gelirken, Cenevre şubesinde ise 1897 yılından itibaren yapılanma görüldü. Kahire şubesinin de 1897 den itibaren faaliyette olduğuna rastlandı. “Bu cemiyetin fikir olarak aynı doğrultuda olan bir başka şubesini de Selanik’te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti adı altında kurulduğunu görmekteyiz. Selanik şubesi zaten bu yapılanmanın en önemli merkezi konumuna gelmiştir. Hatta öyle ki dönemin önemli ittihatçılarından Bleda, İstanbul’a kahpe Bizans, Selanik’e Kâbe-i Hürriyet demiştir.”²⁹1906 yılında Erkan-ı Harp Binbaşısı Enver Bey Osmanlı Hürriyet Cemiyetine girmiştir. 30 Kasım 1906’da da Kazım Karabekir Paşa Cemiyete girmiştir. Bu cemiyetin Manastır şubesi gayrinizami olarak

²⁵ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi**, Cilt 1, Hürriyet vakfı Yayınları, İstanbul Ocak 1988, s.20.

²⁶ Cemal Necip Gürel, **İttihat ve Terakki ve Paramiliter Yan Kuruluşları (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2009,s.19.

²⁷ Cemal Necip Gürel, a.g.e, s.7.

²⁸ Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık (Çeviren: Nükhet Salihoglu)**,İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.15.

²⁹ Cemal Necip Gürel, a.g.e, s. 19.

kurulmuştur. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, üyelerine örgütün oluşturulması, faaliyetlerin başlatılması talimatı vermiştir. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti “istibdatı” yıkmayı amaçlayan ihtilâlcı bir cemiyetti. İçinde barındırdığı çeşitli gruplar içerisinde Sultan Abdülhamit’in istibdat rejiminin yıkılıp, meşrutiyetin ilan edilmesinden başka ortak bir amaç yoktu. İttihat ve Terakki’nin Osmanlıcı (İttihad-ı Anasır) daha sonra Türkçü ve daha sonraki Türk Milliyetçiliği fikrinden derin bir biçimde etkilenmelerine rağmen cemiyet, Osmanlıcılık, Türkçülük ve İttihad-ı İslam gibi siyasetlerin hepsini devleti kurtarabilmek amacıyla eş zamanlı olarak uygulamış ve iktisadi sahada ise “milli iktisat” siyaseti ile Müslüman ve özellikle Türklerden teşekkül eden yeni bir burjuvazi tesisine gayret sarf etmiştir.³⁰

İttihat ve Terakki üyeleri ülkenin felahı için kendilerinin büyük paya sahip olduklarını, ülkenin kurtarıcısının ve son ümidinin kendileri olduğunu düşündüler.³¹ Esasında en temel anlamda bu cemiyetin kuruluş amacı; vatanı bulunduğu kötü durumdan kurtarmak, milleti içinde bulunduğu zulüm ve esaretten kurtararak, insanlığa layık bir biçimde yaşatmak, Osmanlı menfaatini ayırım yapmaksızın korumak, mezhep duygularıyla ayrımcılık yapanların önüne geçmek olarak özetlenebilir.³² İttihat ve Terakki Cemiyeti ilk kuruluşundan amacına ulaştığı güne kadar yalnız bir fikre hizmet etti. O da geçmiş yönetimin değiştirilmesi devletin yenilenmesi ve yükselmesi fikrinden başka bir şey değildi.³³ Bu cemiyete ilişkin Hüseyin Cahit Yalçın şu ifadeleri kullanmaktadır: “İttihat ve Terakki adeta bir tarikat, mezhep ve iman halinde yaşadı”, Talat Paşa’da yine bu cemiyet hakkında: “Bu teşkilat, bütün memlekette yaygın, zannedildiğinden daha çok kuvvetli, köklü ve varlığına samimiyetle inanılmış bir kuruluştur” ifadelerini kullanmıştır.³⁴

³⁰ M. Şükrü Hanioglu, “İttihat ve Terakki Cemiyeti”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 23, s. 423.

³¹ Zekeriya Kurşun, “İkinci Meşrutiyetin İlk Beyannamesi: Üçüncü Orduya Selam”, **100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslar arası Sempozyumu Bildiriler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2009, s.17-18.

³² Özer Özbağlı, **İttihat ve Terakkinin Balkan Siyaseti** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay Temmuz 2005, s.180; Ozan Örmeci, “Jön Türkler ve İttihat ve Terakki”, **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı 8, Uşak Eylül-Aralık 2010, s. 95; Murat Çulcu, **İttihat ve Terakki I. Meşrutiyetten II. Meşrutiyete**, Özer Matbaası, Çağaloğlu İstanbul 2011, s.155.

³³ Taner Aslan, “İttihat-ı Osmani’den Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine”, **Bilig**, Sayı 47, 2008. s.107.

³⁴ Emel Akol, **Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat ve Terakki ve Bolşevizm** (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, Ankara 2001, s.19.

Cemiyet ve faaliyetleri kısaca yukarıdaki gibidir. İsmail Mahir Efendi de bu cemiyetin Selanik şubesinde görev aldı. Mustafa Kemal'in kurmuş olduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nde faaliyet gösterdi. Esasında bu cemiyet kuruluş amacıyla vatanın tehlikede olunduğunun genç subaylar tarafından görülmesi ve tedbir alınması gayesi taşımaktaydı. Buradan hareketle Mustafa Kemal vatansever gençleri ve eğitimci aydınları bu cemiyet altında toplama kararı aldı. Selanik'te de İsmail Mahir Efendi bu yayın ve faaliyetler konusunda cemiyetin içinde yer aldı. Mustafa Kemal 1907 tarihinde merkezi Manastır'da bulunan 3.Ordu Karargâhına atandı. Selanik'teki arkadaşlarının İttihat ve Terakki fırkasına katıldıklarını görünce o da İttihat ve Terakki fırkasına katıldı. İsmail Mahir Efendi ile çalışmaları burada da devam etti.³⁵ Bu cemiyetin gizliliğe ne kadar önem verdiğini anlamak bakımından aşağıdaki örnek olay dikkate değer görüldü. “1908 Şubatının başlarında bir genç, Manastır'daki akrabasına, okulda bazı arkadaşlarının kendisini gizli bir cemiyete üye olmaya davet ettiğini yazıyordu. Kabul ederse Kur'an-ı Kerim'e el basarak ant içmesi ve yasak yayınları izlemesi gerekecekti. Öğrencinin akrabası adliyede küçük bir memurdu; mektubu hemen ilgili makamlara ilettiler. Bu olayı izleyen soruşturma sonucu, ona yakın hukuk öğrencisi ile Selanik'teki Üçüncü Kolordu'ya mensup bir o kadar küçük rütbeli subay tutuklandı. Tutuklular uzun uzun sorguya çekildi, arkasından ayrıntılı bir soruşturma açıldı. Birkaç hafta sonra tutuklular serbest bırakıldı. Ancak soruşturmayı yürüten Polis Müdürü Nazım Bey, küçük rütbeli subaylardan birkaçını alıkoymuyordu.”³⁶

Günümüzde ittihat ve Terakki döneminde yazılan eserler genellikle Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına neden olan siyasi gelişmeler ve savaşlar ile bu yönetimdeki insanların hayat hikâyelerinin üzerinde çalışma alanı belirlemektedirler. Ancak bu dönemde gözden kaçırılmaması gereken noktalardan bir tanesi de bu dönemde hakim olmaya başlayan ve Kemalist Devrim'e kaynaklık etmiş olan modernleşme çabalarıdır. İttihat ve Terakki hareketi, üst üste toprak kaybetmenin üzüntüsünün verdiği etkiyle devletin kurtuluşu için gerekli olan reçeteyi her alanda çağdaşlaşmak ve dönemin ileri batı medeniyetlerini yakalamak olarak görmüş, çeşitli alanlarda

³⁵Satılmış Gökbayır, “Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3 Sayı 1. Çankırı 2011, s.72.

³⁶Feroz Ahmad, **İttihat ve Terakki 1908-1914(Çeviren: Nuran Yavuz)**, Kaynak yayınları, 5. Baskı, Eylül 1999,s.15.

reform hareketleri uygulamaya kalkışmışlardır. Onlar ya hep, ya hiç ilkesiyle hareket ettiler.³⁷

1.1. Kastamonu’da İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Teşkili ve İsmail Mahir Efendi’nin Kastamonu Mebusluğu

İkinci meşrutiyetin ilanında Selanik’teki İttihat ve Terakki Cemiyeti büyük rol oynamıştır.

Kastamonu’da halk, aydınlar ve eşraf İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin fonksiyonunu anlamışlardı. Bu sebeple cemiyetin vilayet dahilinde açılması için faaliyete başlanmıştı. Zaten şehir merkezinde İttihat ve Terakki Cemiyetine mensup birkaç kişi bulunmaktaydı. Belediye müfettişi İhsan Bey’in bu konudaki girişimleri büyük etkiye sahiptir. Onun 26 Temmuz 1324 (1908) tarihinde yazdığı davet mektubu cemiyetin Kastamonu’da kurulmasının karar bağlandığı toplantıyı organize etmiştir. Bir gün sonra İttihat ve Terakki kulübü Salonu açılmıştır. Bu kulübün açılış amacı kısaca şu şekilde özetlenmiştir: “Maksadımız bütün evrak ve havadisi celp ve hoşça vakit geçirmek ve hem de anasır-ı âmal-i milliyemizin taahhüdünü temin eylemektir.”³⁸ Ancak bu cemiyetin çalışmaları hükümet aleyhinde görüldüğü için, kapatılması istenilmiş ve İhsan Bey ise tutuklanmıştır. Bir müddet sonra Bolu mebusu Habib Bey Kastamonu’ya gelmiş ve kulüp binası önünde (bugünkü Kastamonu müze binası) bir açıklama yaparak, meşrutiyetin nasıl kazanıldığı ve tatil edilen meclis hakkında, Kanun-ı Esasi konusunda bilgi vermiştir. Mebus seçimlerinin de yaklaşmakta olduğunu dikkat çekerek, daha önce Konya’da da İttihat ve Terakki Cemiyeti Kulübü kurmak ve bu fikri anlatmak için gönderilen ve başarılı olan İsmail Mahir Efendi’nin Kastamonu’ya gönderilmesine karar verilmiştir. İsmail Mahir Efendi emre uymuş ve Kastamonu’ya gelmiştir. Konuşmalar yaparak bu hareketin zannedildiği gibi tehlikeli bir hareket olmadığını ve herkesin harekete dahil olması gerektiğini bildirmiştir.³⁹ Onun sözleri güven oluşturmuş ve cemiyete katılmak isteyenlerin sayısı artmıştır. Adaylar sıkı bir

³⁷ Ozan Örmeci, a.g.m, s.101.

³⁸ Mustafa Eski, **31 Mart Olayının Kastamonu’daki Yankıları**, Ay yıldız Matbaası, Ankara 1991, s.14.

³⁹ M. Ziyaeddin Demircioğlu, **Kastamonu’da Meşrutiyet Nasıl İlan Olundu**, Kastamonu 1968, s.28-29.

denetime tabii tutulmuş ve yemin ettirilerek cemiyete alınmışlardır. Yoğun seçim çalışmaları sonucunda Kastamonu'da kazalara kadar yaygınlaşan bu cemiyetten aday olan; Ahmet Mahir Efendi, İsmail Mahir Efendi, Yusuf Kemal Bey ve Şükrü Bey seçimi kazanmışlardır. Aynı yıl meclise girmişlerdir.⁴⁰

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin amaçları bundan önce özetlenmişti. 31 Mart olayı⁴¹ sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimde etkinliği arttı, 1913 yılına kadar denetleme iktidarı dediğimiz dönemleri başladı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti bu bağlamda amacına ulaştı. II. Abdülhamit'i tahttan indirmek için hazırlanan fetva mecliste okundu ve kabul edilerek 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909) günü Sultan II. Abdülhamit azledildi ve yerini V. Mehmet Reşat'a bıraktı. II. Abdülhamit'in azline ilişkin Meclisi Umumi kararı şu şekildedir: “Bin üç yüz yirmi yedi Rabiülahirinin yedinci ve bin üç yüz yirmi beş senesi nisanının on dördüncü Salı günü saat altı buçukta Ayan ve Mebusan'dan mürekkeban Meclis-i Umumi Milli halinde içtima eden heyete okunan ve ziri şeyhülislam Mehmet Ziyaeddin efendi imzası ile mümzi bulunan fetva-i şer'ide münderiç şıkkeynden hâl ciheti rüçhanı müdellel bile bi'l-ittifak tercih ve kabul olunarak, Sultan Abdülhamid-i Sani Hilafeti İslâmiye ve saltanatı Osmaniye'den ıskat ve veliahdı meşru Mehmet Reşat efendi hazretleri Sultan Mehmed Hanı Hamis ünvanı ile

⁴⁰ Eski, a.g.e, s. 16.

⁴¹ Rumi takvimle 31 Mart 1325'te (13 Nisan 1909) vuku bulduğu için, bu adla anılan hadise, İttihat ve Terakki Fırkasının hâkimiyetine karşı bir tepki olarak başlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra en güçlü siyasi teşkilat haline gelen ve siyasal sorumluluk üstlenmemek için 22 Temmuz 1908'de kurulan Said Paşa hükümetine katılmayan İttihat ve Terakki Fırkası'nın hükümet işlerine sık sık müdahalede bulunması, bütün vaatlerinin aksine kendilerinden olmayanlara yönelik baskıcı tutumu siyasi istikrarsızlığa yol açtı. 4 Ağustos 1908'de bir nazır tayini meselesinde çıkan anlaşmazlık üzerine Said Paşa kabinesi istifa etti ve yerine Kamil Paşa sadrazam oldu (5 Ağustos 1908). Bu durum aynı zamanda İttihat ve Terakki'ye muhalefeti de belirginleştirdi. Muhalefeti başlıca, 14 Eylül'de kurulan Ahrar Fırkası'nda toplanan Sabahaddin Bey (Prens) çevresiyle İttihatçıların uygulamalarını dinden sapma olarak niteleyen muhafazakâr kesimler oluşturuyordu. Ayrıca İttihatçıların eski hesapları gündeme getiren intikamcı tutumu ve sorumsuz davranışları geniş bir hoşnutsuzluğun ortaya çıkmasına yol açtı. Bu şartlar içerisinde ülke seçimlere hazırlanırken gerekse Ekim'de Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini bildirmesi ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını, 6 Ekim'de de Girit'in Yunanistan'a katıldığını ilan etmesi gibi gelişmeler ve merkezdeki siyasi istikrarsızlık, muhalefetin özellikle basın yoluyla şiddetini arttırmasına sebep olduğu gibi İttihatçıların itibarını da zedelemiş. Meşrutiyetin hemen akabindeki coşku yerini derin bir hayal kırıklığına bırakmıştı. 1908'den sonra yaşanan kısa süreli hürriyet havası sona ermiş, baskıların artması ve İttihatçılara karşı olduğu bilinen bazı kişilerin faili meçhul cinayetlerle öldürülmeye başlanması ortalığı daha da gerginleştirmişti. Bu gelişmeler karşısında kendilerini güvende hissetmeyen İttihatçılar, Üçüncü Ordu'ya bağlı avcı taburlarını meşrutiyetin muhafazası ve İstanbul'un güvenliği gerekçesiyle 19 Ekim'de Selanik'ten İstanbul'a getirttiler. 17 Aralık'ta toplanan mecliste İttihatçılar üstünlüğü elde etti. Daha çok Ahrar Fırkası yanlıları ile birlikte hareket eden Kamil Paşa hükümeti İttihatçıların baskıları sonucunda bir gensoru ile düşürüldü. Onun yerine 14 Şubat 1909'da İttihat ve Terakki'ye yakın Hüseyin Hilmi Paşa sadrazam oldu. 7 Nisan'da İttihatçılara sert eleştiriler yönelten Serbesti gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi'nin Galata Köprüsü'nde faili meçhul bir cinayete kurban gitmesi tansiyonu bir anda yükseltti. Hasan Fehmi'nin ertesi gün yapılan cenaze töreni İttihatçılara karşı olan büyük kitlelerin katıldığı tam bir tepki gösterisine dönüştü. Bu olaydan birkaç gün sonra İttihatçıların ve meşrutiyet aleyhtarları söylemlerin yoğun propagandası altında kalan 4. Avcı Taburu'na bağlı askerler 12-13 Nisan gecesi (31 Mart 1325) şeriat talebiyle ayaklanarak subaylarını hapsedtiler. Ayrıca Bakınız; Azmi Özcan, “Otuz Bir Mart Vak'ası”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 34, s.11.

makamı hilafet ve saltanata is'ad ve iclâs edilmiştir.⁴² İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildi ve mahkemeler kurularak 31 Mart Vakasının failleri cezalandırıldı.

Yeni padişahın tahta geçişi münasebetiyle, İsmail Mahir Efendi'nin de içinde yer aldığı Kastamonu İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından bir bildiri yayınlanmış ve eğlenceler yapılacağı, yasal olmayan hareketlerden kaçınılacağı bildirilmiştir. Otuz iki yıllık mutlakiyet döneminin kısaca özetlendiği bildiri burada vermemiz uygun görüldü: “Otuz iki senedir başımıza çöken kâbûs-ı istibdad bizi gizli gizli inletti. İnliyorduk çünkü hissiyât-ı diniye ve tefrikât-ı vicdaniyemize kadar her şeyimize tecavüz olunuyordu. Hazreti Ömer Radiyallahüanh bir gün beytûlmalden tevziat icra ederken henüz çocuk olan kerimesinin bir dirhem alması üzerine harem dairesine kadar çocuğu takip ile bir dirhemi elinden alıp hazineye iade etmiş olduğu halde, milletin göz yaşlarıyla toplanan beytûlmalımız, bir takım sefahatlere, mezâlime su gibi sarf olunarak asıl mukteziyyât-ı şeriyye ve ihtiyacat-ı milliye muattal bırakılıyordu. Bu seyyiat ve şena'at sahibi ve hamiyeti kan ağılatıyor, için için inletiyordu. Derdimizi serbest serbest meydana dökmek suretiyle kesb-i teselli etmekten de mahrum idik. Pençe-i humul-istibdat, bizi o kadar taht-ı tazyike almış idi ki gözyaşlarımızı yüreklerimize isâle ve âhlarımızı daha boğazımızdan çıkmadan ihfa etmeğe mecbur oluyorduk. Bilhassa biz müstesibin-i ilm-i şerif “letebeyyenühü” nass-ı celili mucibince evâmir-i hayye ve ahkâm-ı şer'iyeyi tebeyyün ve inşa ile mükellef olduğumuz halde kudretimiz yetmiyordu. Nihayet Cenabı Hakk sâilerini meşkûr etsin. Cemiyet-i muhteremenin senelerce süren mücâhedât-ı hüdâpesendânesine kahraman ordumuzun mesâi-i haydaranesi de intimâm ederek fi 11 Temmuz sene 324'te o kâbûs-ı istibdâttan kurtulduk, geniş bir nefes aldık. Artık ketb-i diniyemizin tahrib ve tahrife uğramasından korkumuz kalmamış idi. Artık ulema-yı din ahkâm-ı adliye-yi şer'iyeyi bilâ-mezalim tebliğ ve telkin edebiliyordu. Artık vükelâ-yı milletin taht-ı murâkabesine giren beytûlmalimizin israrât-ı mecnûnâneye ve efrâdı milletin tazyikât-ı zâlimâneye düçâr olmayacağına emniyet gelmiş oldu. Velhasıl şeri'at-ı mutahharanın emrettiği adalet ve hakkaniyet bütün şa'şasıyla meydana çıkmış oldu. Fakat senelerden beri milletin kanını emmeye alışmış ve sıfat-ı mazmume-i tecebbür ve istibdab, iliklerine işlemiş olan bir takım hâ'inân-ı din ve vatan bundan sonra bilâ-hesap ve kitap milletin parasını avuç avuç çekemeyeceklerini ve hiçbir kayda tâbii olmaksızın efrâd-ı mazlume-i milletin ciğerlerine kanlı pençelerini saldırarak milletin canıyla, malıyla oynayamayacaklarını velhasıl bundan sonra ahkâm-ı şeriyye ve kanuniye ile mukayyed olacaklarını anlayınca ervâh-ı habise gibi

⁴²Url 1, “II.Meşrutiyet Dönemi”, https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin001/001_00_007.pdf, s.71, 28.06.2016.

milletin arasına sokularak bin türlü hud'alara, desiselere koyuldular. En sonra ahali-i Müslimenin tıynet-i safında meknuz olan asabiyet-i diniyeye müracaatı düşünerek kendileri hâdim-i şeriât oldukları halde şeri'ât perdesi arkasından bir facia oynadılar. Allah'tan korkmadılar, peygamberden utanmadılar. Muvakkat ve fani olan hitâm-ı dünya için bunca mazlum ve bî-günahın kanına girdiler ve zümre-i şuhedâya urukunda dem-i mübarek peygamberi cevelan eden Şerif Yahya Paşa Hazretleri gibi bir hafid-i nebeviyi de karıştırdılar. Ecdâd-ı pâki olan nebi Mustafa'nın ve Ali Murtaza'nın hatır-ı mu'azzezlerine hürmet ve milyonlarca ehl-i İslam'ın hissiyât-ı diniyyesine riâyet etmediler. Bu şuhedâ-yı muhtereme "ümmetimin efzâl-i şuhedası bir imam-ı zâlime karşı emr-i bi'l-ma'rûf ve neh-yi anıl münkire teşebbüs edip bu yüzden katl olunanlardır" mealindeki hadis-i şerif mucibince şehadete mübeşşir olanlar cümlesinden ma'dud olacaklardır. Cinayeti tertip ve icra edenler hem dine, hem de vatana haindirler. Menfa'at-i menhuse-i şahsiyeleri uğrunda muhafaza-i vatan için getirilmiş bir takım kıymetli azâ-yı vatanın heder olmasına neden oldular. Din-i mübine de ihanet ettiler. Çünkü hadimine çalıştıkları şeri'ât-ı mutahharayı âmâl ve iğrâz-ı mülevveselerine vasıta tutmak gibi bir cür'et-i münafikâne ve mel'ûnede bulundular. Bu hiyanetler, hâşâ şer-i şerifi tahkir derecesine varan bu cinayetler gayretullaha dokundu. Vatanın menâfinin muhafazası için söz söylemekten başka kusuru olmayan hamiyetli ve namuslu bir zabitin cenazesini üzerine hasır parçası atarak meydan-ı harekette bırakmak derecesindeki vahşetler bütün Osmanlıların yüreğini parçaladı. Bilhassa "bir mazlumun katlini görüp de müdafaa etmeyene lanet nazil olur." Hadisi şerifine vakıf olan ulemâ-i ümmet fevkalade ibrâz-ı buğz ve nefret etti. Bu gayret-i milliye en ücra memleketlere varıncaya kadar, bütün Osmanlıları galeyana getirdi. Yediden yetmişe umum-ı efrad-ı millet silaha sarıldı. İstanbul'u kökten sarstı, müstebitleri titretti. Bünyân-ı zulm ve istibdadı zîr ve zîr etti. Cenâb-ı Hakk'a sad-hezâr hamd ü sena olsun. Nusret-i ilâhiye hakka ve hâdim-i Hakk olan muhibbin-i din ü vatana teveccüh etti. 324 Senesi Temmuzunun on birinci günü milletin hürriyetini temin eden mücahidin-i hürriyet, 325 Senesi Nisanının yine on birinci günü hürriyet-i mağsûbeyi istirdada muvaffak oldu. Artık bünyân-ı istibdad bi-iznillah-te'âla bir daha temeli tutmayacak sûrette yıkıldı. Bugün milletin arzu-yı umumisi ile Sultan Mehmed Han-ı Hamis Hazretleri taht-ı hilafet-i İslamiye ve saltanat-ı Osmaniye'ye cülûs ettiler. İctima'-i umûmi-i milletle ilk defa olarak taht-ı Osmani'ye geçen padişahımızın Hazreti Seyyidü'l-Kavneyn Efendimizin nâm-ı mukaddeselerini hâiz bulunmaları zaman-ı hümayunlarının rızâ-yı ilahi ve nebeviye muvafık ve saadet-i millete hadim muvaffakiyet ve icraata cilvegâh olacağına fi'l-hayr addedilecek tesadüf-i hasene ve müteyemmedendir. Bir de cümlelerin hatırındadır ki, Abdülhamid-i Saninin vilâdet ve cülusları eyyamına tesâdüf eden şehrayinlerde halkın serbestçe işret etmelerine müsaade ettiler ve bu müsaadeden bi'l-

istifade envâ-i safâhata dalan cühelâ, işret etmek, silah atmak sûretiyle bir nice kabahatler, cinayetler ikate ederler. Maktuller diyâr-ı âdeme, katiller de mapushanelere giderek evlad ü iyalleri güya mesaretli zannedilen o meş‘um gecelerin sabahına göz yaşlarıyla dahil olurlardı. Zavallı ahali bilmezlerdi ki hükümetin sefahat-i icrası hakkındaki iş bu müsaadesi bir latîf-i mahsus değil, hükümet-i zaleminin ezmek için istimâl ettiği vesâil cümlesindedir! Artık milletin yüzü güldü. Pek çok karanlık günler, kederli saatler geçirmiş olan bu millet-i necibenin inşallah te‘âla bundan sonra ta‘li-i saadet ve muvaffakiyeti açıktır. Şimdi ey ihvan-ı vatan. Bize düşen vazife Cenab-ı Errahmanürrahîmin’in bu inayet-i semedânesi bir huzuru dindârane ile karşılamak ve “leîn şekertüm” mantuk-ı münifince nimet, şükür ile tezâyüd edeceğinden bu şükran-ı meşerret ve besarete münhiyat ve memnunât-ı mükeyyife karıştırmamaktır. Şükrâne-i tevfik-i ilâhi olarak bu sevinçli günü ta‘ât ve ibadete hasr etmektir. Hemen Cenabı Hakk cümlemizi tevfiyat-ı samadânesine mazhâr buyursun. Amin”⁴³ İstibdat döneminin uygulamadaki yanlışları üzerine durulan bildiride, yeni padişahın tahta geçişinin Kastamonu’da da büyük beklentiler ile ve coşkuyla karşılanmış olduğu, ayrıca halkın yeni padişahı çok ümitli olduğu görüldü.

Kastamonu’da İttihat ve Terakki Partisi’nin ve milletvekillerinin, çalışmaya konu edilen İsmail Mahir Efendi’nin de faaliyetlerini öğrenebilmek açısından yerel basın ve özellikle Köroğlu Gazetesi’nin üzerinde durmak faydalı görüldü. Zira bu gazete ve çağdaşı Kastamonu vilayet gazeteleri dönemi gözler önüne seren birincil kaynaklar olmaları hasebiyle önem arz etmektedir.

⁴³ Eski, a.g.e., s. 41-44.

BÖLÜM III

1.İSMAİL MAHİR EFENDİ VE KASTAMONU YEREL BASINI

Kastamonu'da Meşrutiyet'i korumak amacıyla, İttihat ve Terakki Cemiyeti Teşkilatını kurmak için 10 Ağustos 1908 (27 Temmuz 1324) tarihinde bir toplantı yapılmıştır. Kâtipliğe Fazlızade Mehmet Besim'in getirilmesinin ardından “ İttihat Kulübü” adında bir kulüp kurulmuştur. Bu dönemde Kastamonu İttihat ve Terakki Cemiyeti Mebusluğu için Ahmet Mahir, İsmail Mahir, Yusuf Kemal (Tengişrek) ve Şemsioğlu Şükrü'nün aday gösterilmesi ve İttihat Terakki fikirlerini yaymak üzere bir gazete çıkarılması gerekli görüldü.

Bu sebeple ilk sayısı 17 Aralık 1908 tarihinde çıkan Köroğlu Gazetesi'ne ilişkin şunlar ifade edilebilir;

Gazete, İttihat ve Terakki'nin neşr-i efkârıdır. Bu meslek şu cümle ile addolunabilir, “doğru söylemek”

İttihat ve Terakki'nin Kastamonu'da faaliyet gösteren yayın organı konumundadır.

Mart 1872 tarihinde Kastamonu Valiliğinin çıkarmış olduğu ilk resmi gazete olan Kastamonu Vilayet Gazetesi'nden sonra Kastamonu'da çıkarılan ilk özel gazetedir.

“Osmanlı Gazetesidir” ibaresi 181. Sayıdan itibaren kaldırılmış ve “Türk Gazetesidir” ibaresi kullanılmıştır.

Kastamonu'da parti mücadelelerine ışık tutacak bir gazetedir.

Muhafif olan Zafer Gazetesi ile de meşrutiyetin muhafazası adına yayın hayatında kapanıncaya kadar mücadele eden bir gazetedir.

Köroğlu; yayın hayatında İttihat ve Terakki'nin fikirlerinin yayılmasında basın olarak vazife üstlenmiş olması bakımından Cemiyete ait haberlerin sıkça çıktığı, ülke meseleleri ve siyasi gelişmeler ile ilgili haberlerin yayınlandığı, siyasi konularda haberlerin çıktığı yerel bir gazete görünümündedir. Yalnız onu yerel olmaktan çıkaran İttihatçılık düşüncesi ve fikir bakımından ülke genelindeki basın ile gündemi tayin ve takip konusunda gösterdiği hassasiyettir.

Köroğlu gazetesi idarehanesinde Meşrutiyetin ilanından sonra çıkarılan gazetelerin bir kısmı ulaşmaktadır. Köroğlu ayrıca bu gazetelerin tanıtılmasında da rol oynamıştır.

Aralıksız denilebilecek on yıllık yayın hayatı boyunca Köroğlu'nda; Abidin Binkaya (1888-1967), Fazıl Berki (Tümtürk) (1881-1940), Hasan Hami, Hayreddin Giridi, Hasan Fehmi (Turgal) (1883-1939), Hüseyin Hüsnü (1871-1929), Mehmet Besim (1878-?), Nureddin Dede, Tahir Karauğuz (1898-1982), M. Ziyaeddin (Demircioğlu) (1891-1970), Binbaşı Kazım, Mehmet Vahdeti, M. Ragıp, Ahmet Talat (Onay) Süha Zahir mısralarıyla, Ahmet Behzat, Yusuf Niyazi, İsmail Habib (Sevük) gibi isimlerin makale, şiir ve haber gibi konularda yazıları yayımlanmıştır. "bir zat", "imza mahfuzdur" gibi müstearlar ile çeşitli konularda çıkan yazılar da mevcuttur. Yine dönemin diğer gazetelerinden alıntı yapılan makaleler de vardır.

Aralıksız denilebilecek 1908-1918 yılları arasında 10 yıl yayın hayatını sürdüren Köroğlu gazetesinin 485 sayı çıkararak 31 Ekim 1918 tarihinde kapanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bunu Köroğlu'ndan sonra çıkan Yeşil Ilgaz gazetesinden teyit etmek mümkündür.

Köroğlu, Kastamonu vilayetinde yayınlanan ikinci gazete olup, özel gazeteler açısından bakıldığında ise Kastamonu'nun ilk özel gazetesidir. İsmi Köroğlu destanından alan gazeteye bu unvan, Köroğlu'nun Bolu beyine karşı duruşuna benzetilen Meşrutiyet yanlısı aydınların Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit'e karşı duruşuna örnek verilmiş ve aynı Köroğlu ismini dönemin şartları içerisinde sıkça vurgulanan "Hürriyet" kavramına bir sembol olarak seçmiştir. 1908-1918 yılları arasında Kastamonu basını olarak yayın hayatını sürdüren Köroğlu gazetesi,

Meşrutiyet yıllarının siyasi olaylarını yansıtmaması, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kastamonu'daki sesi ve faaliyetleri hakkında bilgi vermesi, siyasi olaylarda ve gelişmelerde duyarlı davranması bakımından önemli bir yer tutmaktadır.⁴⁴

1.1. Köroğlu ve Kastamonu Vilayet Gazetesinde İsmail Mahir Efendi'ye İlişkin Haber ve Yazılar

27 Ekim 1910 tarihinde Köroğlu Gazetesi'nde çıkan bir haberde İsmail Mahir Efendi'nin İnebolu yoluyla Kastamonu'ya geldiği ve vapurdan iner inmez coşkulu bir kalabalık ve heyetin onları karşılayıp, İttihat kulüplerinde hizmetlerinden dolayı iftihar duyduklarını ve yine daha büyük hizmetler için, kendilerine isteklerini ilettiklerini haber vermektedir.⁴⁵

10 Kasım 1910 tarihinde ise İsmail Mahir Efendi Kastamonu İttihat ve Terakki Kulübünde bir konferans vermiştir. Yapılan konuşmada meşrutî yönetimin karşılaşacağı zorluklara ve istibdat olarak adlandırdıkları II. Abdülhamid döneminde yapılan yanlışlara uzun uzadıya değinmiş olması bakımından konferans metnini burada aynen vermemiz faydalı görüldü: “ Muhterem ahali ! Size iki senelik Meşrutiyet idaremizin bize bahşettiği bugünkü terkiâtımızın derecesini layıkıyla anlatabilmemiz için devri istibdat hakkında mukaddime mahiyetinde konuşmak isterim. İhtimal içinizde bilmeyenler ve işitmemiş olanlar da vardır ki, otuz üç sene mukaddem Osmanlı donanması ikinci derecede bir donanma olarak tanınmış idi. Lakin bu müddet zarfında donanmamız hâinane bir surette çürütülüp mahv edildi. Geçen 313 Yunan muharebesinde Çanakkale boğazından Adalar denizine bir gemi bile çıkarılamadı. Eğer iki zırhlımız bulunup da Adalar Denizinde gezmiş olsa idi, Yunan Hükümeti tarafından Girit Adasına asker ve eşkıya çıkarılamayacaktı. Hatta Yunan hükümeti bizimle muharebe etmeye cüret edemeyecek ve bu yüzden binlerce evlâd-ı vatanın beyhude yere kanı dökülmeyecekti. Girit'teki vatandaşlarımızın hali de bugün işitmekle dil-hun⁴⁶ olduğumuz dereceleri bulunmayacaktı. Otuz üç sene zarfında, Romanya, Bulgaristan, Rumeli-i Şarki, Sırbistan, Karadağ, Teselya, Kafkasya gibi Osmanlı ülkesinin aksam-ı mühimmesi birer birer parçalanıp elden gitmeyecekti. Her karış toprağı ecdadımızın hûn-ı şehadeti ile yoğrulan ve memleketimizin

⁴⁴Mehmet Serhat Yılmaz, “Köroğlu Gazetesi”, **Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (2-4 Kasım 2006, Bolu)**, Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları 2, Bolu 2008, s.175-189.

⁴⁵“Fedakar Mebuslarımız”, **Köroğlu**, Yıl:2, Sayı 97 (14 Teşrin-i Evvel 1326), s 2.

yarıdan ziyadesini teşkil eden bu koca memleketler ile beraber milyonlarca din kardeşlerimiz, vatandaşlarımız, anasından ayrılan kuzu sürüleri gibi sizden ayrıldılar. Birçokları muharebe meydanlarında düşman ellerinde kesildiler. Otuz üç sene zarfında milletin yollarına, şümendüferlerine, medrese ve mekteplerine, limanlarına ve arazisinin erva ve iskânına, ticaret ve zıra'at-i tevsi'ine , tevzi'-i adalet idecek muhakemesine vatan-ı Osmani'nin her tarafını muhit olan denizlerdeki satvet-i mücriyesini takviye ile vatani muhafazaya muktezi zırhlılarına, orduların tanzimi için iktiza eden top, tüfenk, cephaneye , zırhlı otomobil, projektör, telefon, seyyar fırın ve hastane ile eczane gibi levazım-ı harbiye ve sıhhiyesine ticaret-i bahriyesinin tevsimi ile denizlerdeki menafini te'min zimmında nakliye vapurlarına, mal, can ve namus-ı milleti muhafazaya me'mur-ı zabıtasına, hülâsa bütün memleketin terakkiyât-ı maddeye ve ma'neviyesine sarf olunması icap eden ve ahalinin büyük çabalarıyla kazanıp verdiği vergi, Yıldız hükümetinin israfâtına ve fehim-i izzet, rıza ve bunların avane -i hunesi misüllü müstebler hesabına alarak Avrupa bankalarına ve bir sürü din ve vatan ha'inlerinin hanelerine, kesanelerine, israfât-ı habishanelerine sarf ve heder ettiler. Ha'inler her sene yirmi altı milyon liraya bâliğ olan varidat-ı hükümeti ha'inane bir surette mahv ve ifana etmekle kanâ'at etmeyip bu müddet zarfında milletin başlıca varidatından olan rusum-ı sitte ye karşılık göstererek altmış milyon lira istikrazıyla işbu meblağ-ı azamiyeyi de cinayetkerâne bir sûrette ceplerine doldurdular. Bu hıyanetle de iktifa etmeyerek Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere'nin suyuna sarf olunmak ve Yunan muharebesinde şehit olan vatan kahramanlarının yetim kalan yavrularıyla dul kalan kadınlarına ve Hicaz Şümendüferinin inşaatına verilmek bahanesiyle de i'âne namıyla topladıkları meblağ-ı azamiyeyi ve hatta kurban derilerini Yıldız'ın fabrikalarına fehim ve selim melhame gibi arazel ihhaz konaklarının tenvir ve tezyinine inşa ve tamirine harc ittiler. Bunlardan başka da mukadderât-ı millet ellerine tevdi' olunan memurin ile vatanın muhafazası için hudut boylarında düşman karşısında aç, çıplak dolaşan ve harbin daimi içersinde bulunan askerlerimizin ma'aşlarını ve depozito olarak müteahhidlerin mal sandıklarına yatırdıkları paralarını zıraat-ı tevzi' ve ıslah-ı zıra'at maksadıyla zıra'at bankalarını tevdi' itmiş oldukları menâfi'-i hususiyesinden dört buçuk milyon kadar bir meblağın gasp ve gârat ederek yirmi milyon lirayı mütecaviz duyun-ı gayri müntazâme ile devr-i esbaktan madar alınmış milyon lira ki hemen yüz kırk milyon liralık bir baz-ı azimede meşrutiyet idaremizde devr ü tahmil ettiler. Hükümet şimdi senede yirmi altı milyon lira iblağ ettiği varidat-ı devletten sekiz buçuk milyon lirasını Duyun-ı Umumiye nâmı altındaki bu yüz yirmi milyon liranın fâizine vermektedir.⁴⁷ şeklinde açıklamıştır.

⁴⁷ "Konferans", **Köroğlu**, Yıl:2, Sayı 99,(28 Teşrinievvel 1326),s.1.

Yine Koroğlu gazetesinin 29 Ağustos 1909 tarihli sayısında yeni padişahın tahta geçişinin kutlandığı da görüldü. Kastamonu basınında bu olay şu şekilde anlatılmıştır: “Bin üç yüz yirmi yedi sene-i hicriye-i kameriyesi Rabiü’l-ahirinin yedinci ve bin üç yüz yirmi beş sene-i rûmiyesi nisanının on dördüncü salı günü saat altı buçukta fetva-i şerife hükmüyle ve Meclis-i Milli kararı ile Sultan Abdülhamid’in hall-i muhikki vuku bulmağla makam-ı hilafet ve saltanata bi’l-ırs-i velâ istihkâk Sultan Mehmed-i Hamis Bin Abdülmecid Han Cülus etmiştir. Padişahımız bir def’a Rasulüllah Efendimizin hem-nâmıdır. Ondan sonra da tarih-i Osmani bu isimdeki padişahların hepsinden pek bülend himmetler, pek nafi’ hizmetler görmüştür. Sultan Mehmed-i evvel ki Çelebi ünvanı ile meşhurdur. Bani-i sâni-i saltanat Mehmed Sani-i Fatih makarrar-ı hilafettir. Mehmed-i Sâlis Eğri fethiyle, sahib-i şöhret ve Mehmed-i Rabi hakikaten muhy-i memlekettir. Padişah-ı cedidimiz devr-i istibdadın en acı mezalimini görmüş geçirmiş olduğu cihetle kendilerinin Kanun-ı Esasiye ve meşrutiyet-i Osmaniye fart-ı riayet gösterecekleri şüphesizdir. Cülûs-ı Şahanelerinin velâdet-i seniyye-i nebeviyyeye müsadif şehri Rûmide vukû’a gelmesiyle de hüsn ü tefe’ül edebiliriz. Cenâb-ı Hakk zât-ı Hazret-i Padişâhîlerini rızâullahı ve maksad-ı risâlet-penâhi daire-i münçiyesinde hıdemât-ı âliye ibrâzına muvaffak buyursun amin.”⁴⁸

Yine bu gazete dışında Kastamonu’nun resmi gazetesi mahiyetinde olan, Kastamonu Vilayet Gazetesi de İttihat ve Terakki üyelerinden olan İsmail Mahir Efendi’nin faaliyetleri hakkında bize ışık tutan kaynaklar arasında zikredilmelidir.

Koroğlu dışında Kastamonu Vilayet Gazetesi’nde de İsmail Mahir Efendi’nin faaliyetlerine ilişkin bilgiler bulunmaktadır: “Kastamonu İttihat ve Terakki üyesi olarak Meclis-i Mebusana giren İsmail Mahir Efendi, 14 Kasım 1910 tarihinde Kastamonu’ya gelip, Araç, Tosya, Safranbolu’yu da ziyaret etmiş ve görüşmelerini tamamlayarak 5 Aralık 1910 tarihinde İstanbul’a döndüğü haber verilmektedir”⁴⁹

Ayrıca 11 Eylül 1911 tarihinde, İttihat ve Terakki Kongresinin Beyannamesi de bu gazetede yer almıştır. İsmail Mahir Efendi’nin de hazırlayanlar arasında bulunduğu bu beyanname İttihat ve Terakki Kulübünde okunmuştur. Meşrutiyet idaresinin ikinci senesi üzerine ve İtalyanların Trablusgarp’ı işgalinin haksız olduğu ve bu bölgede Osmanlı egemenliğinin sağlanması gerekliliği vurgusunun yapıldığı

⁴⁸ Koroğlu, YIL 1: , Sayı 20, (16 Nisan 1325), s.2.

⁴⁹ Kastamonu, Sayı 1866(1 Teşrinisani 1326), s.1; Kastamonu , Sayı 1869 (22 Teşrinisani 1326), s.1.

beyannamenin özetle şöyledir: “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 4. Kongresi merâsim-i ba’de’ l-icrâ-yı ibtidâ bütün Osmanlı kalplerini dağdâr eden Trablusgarp hane-i vataniyesiyle iştigâl eylemiş ve bu mes’ele-i milliye hakkındaki efkâr ve ihtisasâtı ihzâr-ı millete vaz’ eylemeğe inkarara ile karar verilmiştir. Şimdiye kadar en mutantan ictimalarının en mü’ eyyid uhudunda tekrar edile gelen vakit bütün bu te’eyyüdüne rağmen imza sahiplerinin bir harekât-ı tecavüz kerânesiyle ihtilâl olunan temami’ i mülkiyet-i Osmaniye yeni bir tecavüz ve ta’arrûz karşısında bulunuyor. Mazide karşılaştığımız tecavüzleri dahili nifaklarımız, şuhedalarımızın, te’sirâtı olarak bir sükût ile kabul edişimiz ihtimaline, bugünkü hasmımızın maksadatını niyet-i seknanesini körükleyen bir sâ’ik olmuş ve kendisine küstah ve muhkâr bir talep Osmanlı vatanının bir çok kıymedatını elde itmek için kifâyet eyler fikrini vermiştir. İtalyanların hak, adalet, insaniyet ve medeniyet gibi esasât-ı ulviye -i kabil-i te’ lif olmayarak yirminci asrın içinde hasta vukû’undan başka bir şey ima etmeyen hareketleri her ferd-i Osmani’nin ruhunda amîk bir kayd ve tefrid-i fevellid etmiş fakat aynı zamanda, derin bir ihtisas heyet-i vatanperveri ile bütün kalpleri derhal bir hayal-i müteyyin-i ittihat ile birbirine bağlamıştır. Bugünkü bu vatanın hattı bir zerre’i hakkını almak için talebin değil, topların gelerek zırhların tahrip seslerinin bile kifâyet etmeyeceğini, bunların hepsinden yüksek, hepsinden büyük olan muhafaza-i vatan endişesinin bütün kalplerde aynı şiddetle hükümrân olduğunu düşünmemiş, bugünkü düşmanımız dünkülerin ihdâs edilen veya bitirilen vesileler karşısında bile o kadar kolay yapamadıkları istilaları muhdes ve mazi’ bir sebep dahi mevcut olmayarak yapmak istemekle bir milletin en mu’azzez hukukuyla ne derece anlatır olduğunu hiç olmazsa tarih karşısında ne kadar çirkin bir tarzda eylemekte bulunduğunu da düşünmemiş bize Trablusgarp’ta insaniyet ve medeniyetin icap eylediği veza’ ifi ifâ etmediğimizi söylüyorken, kendisinin Avrupa’nın en mühim bir mevkiinde bulunan memleketinin bütün bir kısım-ı cenubiyesinde elli seneden beri hükümrân olan sefalet ve sekerâta hiçbir çare tedarik edemediğini ve bundan dolayı onun yapamadığı vazifeyi yapabilecek olanların ihtarât ve tecavüzâtına ma’ruz kaldığını da düşünmemiştir. İtalyanlar haksız bir tutum içinde hem işgalci hem de Osmanlı’yı suçlar mahiyettedirler.”⁵⁰ Burada İsmail Mahir Efendi işgalin kabul edilemez olduğunu ve burada bahsedilen düzenin sağlanmasının yolunun bölgede Osmanlı idaresinin sağlanmasından geçtiğini vurgulamıştır.

Yine Köroğlu Gazetesi’nin 4 Mart 1914 tarihli sayısında seçimlerde İsmail Mahir Efendi ile birlikte Kastamonu’dan seçilen mebuslar ve aldıkları oy oranları

⁵⁰ **Kastamonu**, Sayı 1874 (3 Kanunisani 1326), s.1.

verilmiştir. Buna göre: İsmail Mahir Efendi, Ahmet Mahir Efendi, Necmeddin Molla Bey, Maarif Nazırı Şükrü Beyler, Kastamonu'dan mebus olarak meclise girdiler. Kastamonu merkez sancağı İttihat ve Terakki Mebusları:⁵¹

Kazalar	İsmail Mahir Efendi	Maarif Nazırı Şükrü Bey	Ahmet Mahir Efendi	Necmeddin Molla Bey
Daday	17	18	18	18
Cide	17	17	17	17
Safranbolu	35	33	34	35
İnebolu	44	44	43	44
Toplam	113	112	112	114

⁵¹ Köroğlu, Sayı 247 (19 Şubat 1329), s.2.

2. DARÜ'L-EYTAMLAR'IN FİKİR BABASI: İSMAİL MAHİR EFENDİ

“Yetimler yurdu, yetimhane” anlamına gelen Darü'l-Eytam, Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in teklifiyle 25 Kasım 1914 tarihinde kurulmuş ve öğrencileri İttihat ve Terakki fırkasına bağlı olarak 1915 yılı başlarından itibaren faaliyete geçmiştir. İlk müdürü İstanbul merkez başkanı Kemal Bey, ilk genel müdürü ise Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi'dir.⁵²

Ahmet Şükrü Bey'in verdiği bilgiye göre bu müessesenin kuruluş amacı, 1914 harbinin doğurduğu açlığa, yoksulluğa uğrayan ve düşmanın girdiği yerlerde yetim ve öksüz kalan çocukları korumak, barındırmak, okutmak ve onlara bir sanat öğretmek ayrıca özellikle I. Dünya savaşı sonrasında Türkiye'yi terk eden İngiliz, Fransız ve İtalyanların boşalttıkları yurt ve mekteplerdeki sahipsiz kalan çocukları himaye altına almaktır.⁵³ Boşaltılan yurt, mektep vb. binalara el konularak, bunlar darüleytam haline getirildi. Özellikle doğu illerinden gelen kız ve erkek binlerce çocuğun da eklenmesi ile kısa sürede bu kurumlara alınan çocuk sayısı 16.000 e yükseldi.⁵⁴ Çocuklara mesleki eğitim verilerek onların belirli işlerde ve zanaatlerde mahir olmalarını sağlayacak eğitimin verildiği atölyeler de tesis edildi. Bu atölye binaları savaşılan devletlerin azınlıklarına ait olan iş yerleri idi. Savaşın uzaması, mali sıkıntı, yiyecek ve eşya temini zorluğu yanında kötü idare sebebiyle bu müesseseler 2 Nisan 1917 tarihli bir karar ile devletin himayesine alındı.⁵⁵ Devlet bu kurum için 150.000 lira nakit, 500 dönüm arazi, posta, telgraf, tütün ve içki vergilerinden sürekli gelir temin etmişti. Ancak yine de bu yetimhanelerde barınan çocuk sayısında ve yetimhanelerin sayısında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 1918 yılında kalan yetim sayısı 11.600 kişiye kadar düşmüştür. İstanbul'un işgali ile yetimhaneler eski sahipleri tarafından geri alındı. Binalar kapatıldı ve 1927 yılında kabiliyetli olanları Darüşşafaka'ya verildi. Bu kurum sadece gayrimüslim çocuklarında değil, şehit çocuklarında da hizmet veren

⁵²“Darü'l-Eytam”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 8, İstanbul 1993, s.521.

⁵³“Darü'l-Eytam”, **Türk Ansiklopedisi**, Cilt 12, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1964,s.320.

⁵⁴ Hasan Ali Koçer, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi**, M.E. B.Yayınları, İstanbul 1991, s.194.

⁵⁵ Salih Özkan, “ Türkiye'de Darü'l-Eytamların Gelişimi ve Niğde Darü'l-Eytamı”,**Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Konya 2006, s.217.

bir kurumdu. Kuruma 7 yaşına kadar kız, 12 yaşına kadar erkek alındığı görüldü. Son dönemlerde her alanda olan rüşvet, iltimas gibi kötü alışkanlıklar sonucunda, 20 yaşına gelmiş asker kaçağı insanların dahi bu kurumlarda bulunduğu şahit olundu.⁵⁶

Darü'l-Eytamlar sadece İstanbul'da değil, Sivas, Kastamonu gibi Osmanlı Devleti'nin diğer illerinde de vücuda getirilmiştir. Kastamonu'da Darüleytamın açılması, 17 Mart 1332 (30 Mart 1916) tarihli Koroğlu Gazetesi haberinde şöyle haber verilmiştir: Eskiden savaşta bir asker şehit düştüğü zaman, köyde de bir yetim solardı. Merhum şehitlerimizin aziz ruhları artık rahat olsun. Şehitlerimizin millete emanet bıraktığı yetimlere yetimler yurtları (Darü'l-Eytamlar) ana gibi bakacak, baba gibi besleyecektir. Böyle bir müessesenin Kastamonu'da tesis edilmiş olması büyük bir gurur kaynağıdır.⁵⁷ Kastamonu'daki yetimler yurdu binası “ 40 Odalı Konak” denilen binadır. Dönemde Darü'l-Eytamları teftiş bahanesi ile gezen müfettiş kılığında bürünmüş kişilerin de zararlı faaliyetler içinde bulduklarına, bunlar için gerekli kurumlara yazılar gönderildiğine araştırma esnasında şahit olundu. Ayrıca bölgelerde vukuu bulan hırsızlık vakalarının da denetimin zorlaştığı veya devletin denetiminin zayıfladığı alanlarda Darü'l-Eytam binaları içinde çalınan eşyalara rast gelindiği ve mümessillerinin de buralarda ki kötü niyetli kimseler olabildiği dönemde yapılan yazışmaların incelenmesi neticesinde anlaşıldı.⁵⁸ İsmail Mahir Efendi, genel müdürlüğünü yaptığı dönemlerde bu kurumlar için azami derecede hassasiyet göstermiş ve oluşan aksaklıklara hemen müdahale etmiştir. İstanbul'da bir Darü'l-Eytam binasında sarılık diye tabir edilen hastalığın ortaya çıkması üzerine hemen araştırma ve fen komisyonunun gelmesini, sağlık çalışmalarının yapılarak çocuklara yardımcı olunmasını istediğine de yine resmi yazışma evrakında rast gelindi.⁵⁹

⁵⁶BOA,MLK.MRF,233/21.

⁵⁷“Darü'l-Eytam”, **Koroğlu**, Yıl 8, Sayı 355, (30 Mart 1916),s.2.

⁵⁸BOA,DH.ŞFR,104/246.

⁵⁹BOA,MF.MKT,1225/98.

BÖLÜM IV

1.MECLİS-İ MEBUSAN KASTAMONU MİLLETVEKİLİ İSMAİL MAHİR EFENDİ

Darü'l-Eytamlar'ın kurucuları arasında yer alan ve uzun yıllar bu kurumun genel müdürlüğünü yapan İsmail Mahir Efendi 1908'den sonra İstanbul Darü'l-Muallimini'nde müdür oldu ve aynı yıl Kastamonu mebusu olarak Meclis-i Mebusan'a girdi.⁶⁰

İsmail Mahir Efendi'nin mecliste yaptığı konuşmalar ve sunduğu öneriler ona "Ebu't-tekarir" ünvanının verilmesine sebep oldu.⁶¹ Mecliste zapt edilen konuşmalarından onun görüşleri hakkında fikirler ileri sürmek ve kanaat ortaya koymak mümkündür. Onun çeşitli konularda mecliste yapmış olduğu konuşmalar ve önerilerin aktarılması uygun görüldü:

1.1. İsmail Mahir Efendi'nin Eğitim Alanında Görüşleri

II. Meşrutiyet devrinin ülkeye getirdiği özgürlük ortamında her alanda olduğu gibi, eğitim ve kültür alanında da ortaya çıkan yayın organları, eğitimin bilim olarak kabul edilmesinde, batı dünyasındaki önemli eğitimcilerin fikirlerinin ve çağdaş eğitim akımlarının tanınmasında önemli katkılar sağlamıştır. II. Meşrutiyet döneminde, ülke ihtiyaçlarına uygun bir eğitim biçiminin araştırılması yapılmış, yeni bir nesil yetiştirme düşüncesini hayata geçirerek, toplum yapısını değiştirecek, tüketici memurlar yerine üretici ve girişimci şahsiyetler yetiştirecek bir eğitim sistemi istenmiştir.⁶² Bu çalışmaların sonucunda bir çok program uygulamaya konulmuş ancak, köy eğitimi konusunda ileriye sürülen fikirler o dönemde hayata

⁶⁰ BOA, DH.SAİD.0192.

⁶¹ Hayati Tahsin Yılmaz- Mehmet Saydur, **Gölköy Enstitüsü**, Görkem Yayınları, İstanbul 1994,s.10.

⁶² Savaş Karagöz - Tayyip Duman, "1908-1928 Yılları Arası Süreli Yayınlarda Yer Alan Eğitim Görüşleri ve Öneriler", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 35, s.577. ; Zeki Sarıhan, **Milli Mücadelede Maarif Ordusu**, Tarihçi Kitapevi, Zeytinburnu İstanbul Ekim 2013,s.399.

geçirilememekle birlikte, Cumhuriyet dönemindeki uygulamaların temelini teşkil etmiştir.⁶³

Eğitimde göze çarpan bozukluklar hakkında mecliste şu görüşleri dile getirmiştir. “Osmanlı Devletinde eğitim işleri çok dağınıktır. Her nezaret aynı zamanda birer Maarif Nezaretidir. Maarif böyle ilerlemez. Yetmiş tane Maarif nezareti olmaz. Her bakanlık kendi işleri ile uğraşmalı; eğitim ve insan yetiştirme işlerini Maarif Nezaretine bırakmalıdır.⁶⁴ Bu toplamadan sadece askeri okullar ayrı tutulmalıdır.⁶⁵ Cumhuriyet devrimlerinden olan Maarif işlerinin düzene alınması ile ilgili Tevhid-i Tedrisat Kanununa (3 Mart 1924) fikri anlamda zemin hazırlamıştır.

Meşrutiyetten sonra pek çok memur azledilmiştir. Şimdi birçok memura ihtiyaç bulunmaktadır. Memleketi saadet ve selamete götürecektir olan adamlar yetiştirmelidir. “Artık hükümet kapılarında dilenci yetişmemelidir. Haysiyetli, namuslu, her şeye muktedir, dehşetli adamlar yetiştirmelidir.”⁶⁶

Eğitim meselesinin asıl ruhu ibtidailerdedir. Bu da bizim ülkemizde bir öğretmen sorunudur. Maarif demek, muallim demektir. Bugünkü gidişle ancak üç yüz yılda köylerimize öğretmen yetiştirilebilir. Onun köy öğretmen okulları ile ilgili görüşleri esasında Köy Enstitüsü fikrine zemin hazırlayacaktır. O bu konuda şunları söylemiştir: Aşağı yukarı yetmiş tane sancağımız var. Bunların çiftlik olan bir yerinde yahut devlet arazisinde bir yere, bir erkeklere bir kızlara mahsus olmak üzere gayet geniş leyli iptidai mektepler yaparız. O sancakta kaç köy varsa hesaplıyoruz. Nerelerde mektep yaparsak oralardan bir kız çocuğu bir erkek çocuğu alıp mektebe koruz. Kız mekteplerinin birçok tertibatı olacak. Dokumacılık, açılılık, dikişçilik, kadınların ziraatten yapabilecekleri tavukçuluk vs. Erkek mekteplerinde de tamamıyla ziraat işleri. Bunlara dört sene tahsil-i iptidai gösterelim, Türk çocukları

⁶³Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S. 2015**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara Şubat 2015, s.296.

⁶⁴Veysel Sönmez, “Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri 10”, **Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi**, Sayı 973, Eskişehir 2008,s.38;Mustafa Ergün, “ II. Meşrutiyet Dönemindeki Eğitim Reformlarının Türk Modernleşmesindeki Yeri”, **100. Yılında Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslar arası Sempozyumu**, İstanbul 2009,s.35.;Mustafa Ergün, “ Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde Köy Eğitimi Yetiştirme Kursları”, **Öğretmen Okullarının 160. Yılı** , Ankara 2008, s.25.

⁶⁵T.B.M.M. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 1 Temmuz 1330, s.695.

⁶⁶T.B.M.M.Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 7 Haziran 1330, s.309-310.

gayet zeki olur. Üç sene de Darü'l-Muallimin-i İptidaiyenin programını bunlara gösterelim. Bir sene de mükemmel tatbikat görürler. Sekiz sene oldu mu? Sekiz seneye kadar o köylüleri mecbur edersiniz, muallim evlerini ve mekteplerini yapsınlar. Sonra o erkek ve kızı evlendirirsiniz. İki lira maaşla köylerine sevinerek dönerler. Çünkü o köyün yanı başında yapılacak örnek tarlanın gelirini o muallim ve muallimine alır. Bundan başka çaremiz yoktur. Bu suretle Osmanlı ülkesinde yapılmadık köy mektebi kalmaz, hem de muallimin ve muallimelere sahip olursunuz. Bu mekteplere pek çok masraf gidecek sanmayın. Pirzola, kıvırcık eti değil, köylünün yediği ayran, ayranlı çorba, pilav vereceğiz. Köylü battaniyesi, üzerinde bir aba, ayağında köylü yemenisi. İşte bu suretle, az zamanda ilerleme sağlanır. Böyle yapılmazsa, Darü'l-Muallimin ve Darü'l-Muallimat'tan talebe çıksın dersiniz ancak üç yüz senede bu muallim ve muallimeler meydana gelir”⁶⁷ Temmuz 1914 yılında mecliste yaptığı konuşmasını içeriği bu şekildedir. Yine bir sözünde İsmail Mahir Efendi: “Alim yetiştirmek nazariyesini bırakıp adam yetiştirmek nazariyesini kabul etmeliyiz. Çok bilen adam yerine çok yönlü iş yapabilen insanlara ihtiyacımız var. Fikri temelini İsmail Mahir Efendi'nin ortaya attığı bu düşünce Cumhuriyet döneminde gerçekleşti. Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde İsmail Hakkı Tonguç tarafından köy enstitüleri olarak ortaya çıkacaktır.”⁶⁸

İsmail Mahir Efendi yalnız köy eğitimi konusunda girişimde bulunmamıştır. 1913-1914 yıllarında resmi anaokulları kurmak işiyle de doğrudan ilgilenmiştir. İsmail Mahir Efendi, Ebu Muhsin Kemal'e “Ana Mektepleri Hıfzıssıbbası” adlı eseri yazması konusunda da destek vermiştir. Bu eserde anaokullarında okutulacak derslerin içeriği ve esasları hakkında bilgiler mevcuttur.⁶⁹

Vatanın kurtuluşu, ziraatin terakkisine bağlıdır. Osmanlı Devleti Avrupa ile sanat yönünden rekabet edemez. Ancak ziraat yönünden rekabet edebilir. Her vilayet merkezinde “Ameli Ziraat Mektepleri” açılmalıdır. Ama ziraat yalnız uygulamalarla

⁶⁷ T.B.M.M.Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 1 Temmuz 1330, s. 697-698.

⁶⁸ Nurhayat Çelebi, “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimi ve İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmaları Analizi” **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, Şubat 2014, s.25.

⁶⁹ Yahya Akyüz- Selçuk Uygun, “Osmanlı Anaokullarının İkinci Meşrutiyet Dönemindeki Gelişiminde Okul ve Çocuk Sağlığı”, **Eğitim Bilimleri ve Uygulama**, Cilt 4, Sayı 7, Ankara 2012, s.153.; Mustafa Ergün, “Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları”, **Öğretmen Okullarının 160.Yılı**, Ankara 2008, s.69.

meydana gelmez. “ilimsiz amel olmaz” uygulama öğretimi teorilerle beraber yapılmalıdır. Avrupa’dan gelen öğrencilere sıkı bir sınav uygulamalıyız ve Avrupa’ya göndereceğimiz öğrencilerimize de gerekli imkanları sağlamalıyız. Ziraat, sanayi ve sanayi mektepleri üçü birden ıslah edilmelidir. Eğer bir mektep teftiş olunmazsa tedrisat da olmaz görüşünü de savunmuştur.⁷⁰ Eğitim alanında yapmış olduğu teklif ve konuşmalar ilerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Burada kısaca eğitim alanında görüşlerini belirttikten sonra İsmail Mahir Efendi’nin mali, adli alanlar ile ilgili yapmış olduğu konuşmalar ve özellikle maarif alanında vermiş olduğu takrirler ve konuşmaları ayrıntıları ile verilmesi uygun görülmektedir:

1.2. İsmail Mahir Efendi’nin Meclisi Mebûsan’daki Konuşmaları

1908 yılında Kastamonu Mebusu olarak meclise giren İsmail Mahir Efendi çeşitli konularda takrirler vermiş ve değişik sorunlara yönelik düşüncelerini Meclis Kürsüsü’nden dile getirmiştir.

İsmail Mahir Efendi’nin Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmaları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1.2.1.Mali Konular İle İlgili Konuşmaları

İsmail Mahir Efendi 16 Ocak 1909 tarihli takririnde, dönemin Maliye Nazırı Ziya Paşa Hazretlerine :

— “Devletin bütçesi pek çok senelerden beri açıktır. Bunları kapayabilmek için bazı mühim müzakerât cereyan etmiştir. Yani maliye nazırının, Heyeti Vükelânın kendi kendine taalluk edip de karşılayabilmesi doğru bir şey değildir. Çünkü devlet bir çok zamanlardan beri istikraz akdedemez olmuştur. Şimdi varidatından bir kısmını terk etmedikçe istikraz akt edemeyecek bir hale gelmiştir. Bu cihetten şimdi tevazün hâsıl edebilmek için bunu rehnedelim demeye ağzım varamaz. Bu itibarlarla bazı açıkları

⁷⁰ Mustafa Ergün, **II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri**, Ankara Ocak 1996,s.274.

kapamak üzere müzakerâta ihtiyaç gerektiğinden komşularımızla, düveli ecnebiye ile müzakere etmiştik. Ümit ederim ki, bütçe tevazün edebilsin.”⁷¹

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi 16 Ocak 1909 tarihinde bütçe görüşmeleri sırasında yapmış olduğu konuşmada:

— “Nazır Paşa Hazretleri buyuruyorlar ki, devairden henüz masrafları mübeyyin olan bütçe gelmedi. Halbuki bizim inkılabımız 600 senelik bir inkılapdır. Her şey bozulmuş, şimdi Bahriye ve Harbiye Nezaretleri bütçelerini tensik için zamana muhtaç olacaklardır. Bunun içindir ki, Paşa Hazretleri teklif buyursunlar da Bütçe göndermeyen nezaretler bütçelerini göndersinler.”⁷²

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi 31 Ocak 1909 tarihinde bütçe konusunda kurulan inceleme komisyonları hakkında:

— “Bendeniz istiyorum ki her komisyon, her neye ait ise bu meselenin mütehasısları intihap olunur.”⁷³

Bütçe ve inceleme komisyonlarının sadece bağlı buldukları veya ilgili oldukları bakanlıklar hakkında inceleme yapmalarını, bu bakanlıkların giderlerini tespit etmeleri gerektiğini, böylece bütçenin açığının veya durumunun belirlenmesinin daha hızlı gerçekleşeceğini savunduğunu söylemek uygun görülmektedir.

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi ve Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendilerin 17 Mart 1909 tarihinde kadro düzenlemeleri, emekliye ayrılma ve azledilme durumlarında ödenen ücretlere ilişkin takriri:

“ Meclisi Mebusan Riyaseti Celilesine,

⁷¹ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (3 Kanunisani 1324 Perşembe), Devre1, Cilt 1, İçtima Senesi 1, s. 207.

⁷² TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (3 Kanunisani 1324 Perşembe), Devre1, Cilt 1, İçtima Senesi 1, s. 207.

⁷³ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (18 Kanunisani 1324 Perşembe), Devre1, Cilt 2, İçtima Senesi 8, s. 100.

Hayli zaman evvel hilafı tensikat ma'zuliyet ve tekaüt maaşlarının badema verilmemesi için bir encümen teşkiliyle bir madde-i kanuniye tanzimi ve derhal maaşat-ı mezkurenin kati zımmında Meclis-i Mebusanca bir müstaceliyet kararı verilmişti. Henüz madde-i kanuniye yapılmadı. Bir çok hafiyelere ve müstehak olmayanlara mütemadiyen bol maaşlar tahsis edilmekte bulunduğu görülmektedir. Madde-i kanuniye-i mezkurenin serian tanzimi ile yolsuz mazuliyet ve takaüt maaşları tahsisinin bir an evvel men'ini talep ve Heyeti Muhteremenin nazarı dikkatini celp ederiz.”⁷⁴

(2 Mart 1325 Rumi / 17 Mart 1909 Miladi.)

(Kastamonu Mebusu / Sinop Mebusu)

(İsmail Mahir / Hasan Fehmi)”

İsmail Mahir Efendi ve Hasan Fehmi Efendiler, bütçede bu kadar açık bulunmasına rağmen, emekliye ayırma tayin ve terfi işlemlerine ilişkin ödenen ücretlerin doğru tespit edilmesi gerektiğine, bu ücretleri almaya hak kazanamayacak bir çok insana paralar ödendiği ve bunun acilen önüne geçilmesi gerektiğine ilişkin bu takriri vermişlerdir.

İsmail Mahir Efendi (Kastamonu) 20 Mart 1909 tarihinde borçların ve bütçe açıklarının tespiti konusunda sunmuş olduğu teklifte:

— “Şimdi bendeniz teklifimi arz ediyorum. Bu teklif reye konulsun. Kabul edilirse icabı icra kılınsın. Meseleyi uzatmayalım. Şu teminat ve bundan sonra yapılacak istikrazatta göstereceğimiz teminat nazarı dikkate alınarak, bunların heyeti mecmuası karşılık gösterilerek umumî bir istikraz mümkün müdür?

⁷⁴ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (4 Mart 1325 Çarşamba), Devre1, Cilt 2, İctima Senesi 1, s. 323.

İkincisi; Bankı Osmanî'den başka sair mü'essesatı sarrafiyeye müracaat edilerek kezalik bir istikraz akdi mümkün müdür? Şu iki şekil izah olunsun, kanaat edelim. Hiç olmazsa bunu tasdikimizden dolayı azabı vicdanîye giriftar olmayalım”⁷⁵

1.2.2. Adli Konular ile İlgili Konuşmaları

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi 16 Ocak 1909 tarihinde devlete karşı baş kaldıranlar veya kamu düzenini bozanlar hakkında verilmesi gereken cezalara ilişkin konuşmasında:

— “Bendeniz geçen gün vermiş olduğum takrirdemi demiştim ki, Divan-ı Âli teşekkül etsin, bunların muhakemesi oraya havale edilsin ve dehşetli cezalar verilsin ve zaten de Divanı Âli teşkiline dair kanun diyor ki, devleti muhataraya düşüren kimseler Divanı Âlide muhakeme olunur. Böyle bir sarahati kanuniye var iken bundan istifade edelim. Ol mahkemeye havale edelim. Öyle bir Divanı Âli teşkil etmeli. Bunun için rüfekayı muhteremenin (değerli arkadaşların) söylediği gibi bir encümen teşkili ile o takririn oraya havalesini talep edelim.

Reis — Sadaret tezkeresinde bunların cürmü yoktur deniyor. Evrak vardır bunu aramıyorlar. Bir de Faik Bey kaçtı deniyor. Bunları da kaçıracağına bir alamet oluyor.

Bu Sadaretin göndermiş olduğu tezkerede bahs olunan adamlar, bu gibiler, devleti muhataraya düşürmüşlerdir. Herkesin malûmu; çünkü arkadaşlarımız söylemesinler, bunların muhakemeleri de tabî Kanuni Esasının 92. Maddesi mucibince bir Divanı Âli teşekkül ederek yapılacaktır. Yalnız Sadaret bunu bildiriyor. Biz dava edecektik. İşte bu dakikaya binaen bendeniz geçen gün bunlar hakkında bir Divanı Âli teşkiliyle muhakemelerinin icra olunması için bir takrir vermiştim. Yani milletin şu hakkını muhafaza ettim. Bunların muhakemeleri Divanı Âlide olacaktır ve muhakemesini de Millet Meclisi isteyecektir. Sadrazamın hakkı yoktur bunları tefrik etmek lâzım. Bu takrirdemi Layiha Komisyonuna havale edilmiştir. İşte Reis Beyefendi Hazretlerinin

⁷⁵ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (7 Şubat 1324 Cumartesi), Devre1, Cilt 2, İçtima Senesi 32, s. 721.

buyurdıkları gibi, bir encümen teşkil edilsin. Bendenizin o tavrının oraya havale edilmesi lâzım gelir.⁷⁶

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi'nin 26 Ocak 1909 tarihinde ülke genelinde asayişin sağlanamaması, geçim darlığı ve askerlik gibi bir takım sebeplerle kasten işlenen cinayetlere mani olabilmek için hapishanelerde sanayi haneler kurularak mahpusinin çalıştırılması ve bunların işçilerinin bu yolla temini ve hapishanelere muallim tayini ile mahkuminin talimi hakkında tavrı ve suç oranlarının artmasına dikkat çekerek bunun önlenmesine yönelik vermiş olduğu tavrı ile bu konudaki konuşması:

— Malûmu âlinizdir ki kâffeniz bilirsiniz memleketimizde emn ü âsâyiş yok. Bu hepimizin tahtı tasdikindedir, mehakim müzebzeb bir haldedir. Bir kanun yapacağız, tasdik olunacak, aradan seneler geçecek. Kanunları kağıt üzerine yazdık jandarma lazım. İki üç senede olacak mı? Mehakim teşkil olunacak onun için ahali bizim kararımızı uzun uzadıya bekleyemez, esbab-ı mesâlih, umur-ı devlette tacilen tedvir olunmak ister. Rica ederim, memleketimizi düşününüz. Bendenizden günah gitti.⁷⁷

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi'nin 26 Ocak 1909 tarihinde Memalik-i Osmaniye'nin her cihetinde emniyet ve asayişin tavrı için Dahiliye, Harbiye ve Adliye Nazırları da dahil olmak üzere Meclis-i Mebusan'dan bir encümeni mahsus teşkili ve bu babta bir kanun yapılınca kadar tedabiri muvakkate ittihazına dair tavrı okunmuş ve tavrı cevapten:

Reis — “Güya bizim devletimiz anarşi halinde bulunuyor bunu kabul etmek doğru değil. Yalnız umur-ı idareyi temsil etmeye memur olanlar ifâ-yı vazifede kusur teşkil ediyorlarsa, bundan dolayı hukuku millet payimal olursa ve o hukukun muhafazasına memur olan mebusanın vazife-i mevkutelerini ifâ zimmında müvekkili olan efrat ve halkın hukuku muhafaza zimmında bir faaliyet göstermelerine lüzûm gösteriyor iseniz, hangi cihette bir noksan vuku buluyor ise, ait olduğu makamdan size karşı

⁷⁶ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (3 Kanunisani1324 Perşembe), Devre1, Cilt 2, İçtima Senesi 13, s. 207,224.

⁷⁷ TBMM.Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (13 Kanunisani1324 Salı), Devre1, Cilt 1, İçtima Senesi 18, s. 326.

mesul olan nazırdan cevap isteyiniz. Size o nazır ifâ-yı vazife ettiğini ispat edemezse, bir kusur olmadığını meydânı aleniyete koyamazsa Divan-ı Âli'ye kadar göndeririz. Bunun haricinde başka türlü tedbir-i muvakkate, başka türlü tedâbire lüzûm yoktur.”⁷⁸

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi 8 Şubat 1909 tarihinde Heyet-i Teftişiyenin gerekliliği hakkındaki konuşması:

— Heyeti Teftişiyenin behemahal Trabzon’u bilmem, fakat diğer vilayetlere gitmesi elzemdir. Meselâ Dersim tarafına bakalım. Dersim tarafında senelerden beri eşkıya-yı tespit için uğraşılıyordu. Daha önce Ali Paşa zamanında birini gönderdiler, bir şey yapamayarak geldi. Bendeniz Kânunievvel iptidalarında İnebolu’dan gelirken, Dersim ahali gelerek “ Bizim memleketimizden hicret ediliyoruz, hiçbir şeyimiz kalmadı” dediler. “Allah rızası için bunu Meclis-i Mebusan’a söyleyin, bizim çaremize baksınlar” dediler.”⁷⁹

Bu teklife Dersim mebusu Lütfü Fikri Bey: “ Heyet-i teftişiyeye orada katiyen bir iş göremez. Ben dersim mebusu olarak buna katılmıyorum” diye karşı çıkmıştır.

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi aynı tarihli konuşmada Lütfü Fikri Bey’e cevaben:

— Bendenizce katiyen lâzımdır. Fakat usul ve kanunu muvafık olmak lâzımdır. Diyorlar ki ahali meşrutiyetin ne olduğunu anlamamışlardır. Fakat emin olsunlar ki, köylüler daha âlâ anlamışlardır. Köylüler bugün “ Meşrutiyetsiz yaşamak mümkün değildir” diyorlar. Bunu hissetmişlerdir. Bunu meydana çıkaranlar, birkaç mürtekip memurlardan ibarettir. Veyahut ahalinin haline vakıf olmayan adamlardır. Ahali bugün katiyen anlamışlardır ki, su gibi meşrutiyet lâzımdır. Ne kadar encümen lâzım

⁷⁸ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (13 Kanunisani 1324 Salı), Devre1, Cilt 1, İçtima Senesi 18, s. 326.

⁷⁹ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (26 Kanunisani 1324 Pazartesi), Devre1, Cilt 1, İçtima Senesi 24, s. 495.

gelirse teşkil edilmeli ancak, hangi daireye mensup ise gidip o daireyi teftiş etmelidir.”⁸⁰

1.2.3. Sosyal Konular ve Aksayan İşler Hakkında Konuşmaları

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi 8 Haziran 1912 tarihinde, aksayan kamu işlerinin düzeltilmesi hakkında yapmış olduğu konuşmada görüşünü açıkça ifade etmekten çekinmemiştir:

— “Şimdi efendim mâlûm-ı âliniz bir çok cevami-i şerife, imam, hatip, müezzin, karyum vesaire bir çok medrese müderrisleri vazifelerine devam etmeyip, acezeden birer vekil tutuyorlar. Bunlar vazifelerinin başına gitmediklerinden evkâf o aceze elinde kalıyor ve bundan dolayı hiçbir hayır hâsıl olmuyor. Hatta birçok kimseyi de sayabilirim. Maatteessüf on beş senedir parasını aldığı halde, hatta yirmi sene, otuz sene parasını aldığı halde kat’iyyen camiinin semtine uğramamıştır. Rica ederim bu nazar-ı dikkate alınsın. Böyle birçok kişiler vardır. Vazifelerine devam etmeyenlerin beratları ellerinden alınsın, ehline verilsin ve şu sûretle cevâmi ve medâris-i şerife ve sair hayrat-ı şerife ihya olunsun, ehilleri eline geçsin. Ben bunu teklif ediyorum ve sanıyorum Nazır Beyefendi bunu nazar-ı dikkate alırlar.”⁸¹

Görev ahlakını ve iş sorumluluğunun olması gerektiğini ve bunlar olmadığı müddetçe Osmanlı’nın bu kötü gidişatının önüne geçilmesinin mümkün olmayacağını savunan İsmail Mahir Efendi, gerekli denetimin yapılmadığı zaman en güvenilir kurumlarda dahi bozulmaların görüleceğine; din adamları ve imamların görev bilincinde olmadıklarına, şahit olduğunu üzücü olayları ifade ederek örnek vermiştir.

Bunun dışında aynı tarihte Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi adaletsiz vergi dağılımı ile ilgili de düşüncesini mecliste dile getirmiş ve yanlışın düzeltilmesi için önerge vermiştir:

⁸⁰ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (26 Kanunisanı 1324 Pazartesi), Devre1, Cilt 2, İçtima Senesi 24, s. 510.

⁸¹ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (26 Mayıs 1328 Pazartesi), Devre2, Cilt 2, İçtima Senesi 11, s. 216-220.

— “Efendim, birçok kura-yı mevkute var ki, bundan ne maliye nezaretinin haberi var ve nede diğer nezaretlerin. Bunlar hiç aşar vermiyorlar. Halbuki, diğer köylülerde bu gayet ağır geliyor, müsavata ihlâl ediyor. Onun için Nazır Beyefendi’ye rica ederim, bunlar nazar-ı dikkate alınsın ve tetkik edilsin. Birçok kura-yı mevkufe aşarı vardır ki, bunlar tahsil edilmiyor. Bunlar tahsil edilsin de Evkaf varidatı tezayüt etsin. Bunu teklif ediyorum.”⁸²

Osmanlı beldelerinde kimin vergi verip vermemesi gerektiği hukukumuzda açıkken, bazı beldelerde bu durumun önemsenmediği, kimi bölgelerden hiç vergi alınmazken, kimi bölge halkının ise ağır vergi yükü altında ezildiğini, gelire göre ve adaletli vergi düzeni sağlanması gerektiğini dile getiren İsmail Mahir Efendi’nin, halkın vergilerinin bir düzene girmesinin elzem olduğunu ifade ettiğine ve özellikle görevlilerin mutlak bir denetime tabii olmaları gerektiğini ifade etmiştir.

1.2.4. Maarif (Eğitim) İşleri Hakkında Konuşmaları

Temel görüşlerine özet olarak değindiğimiz İsmail Mahir Efendi’nin eğitim konusunda devrim niteliği taşıyan belli başlı düşünceleri olmuş ve eğitimin aksayan veya eksik yönleri mecliste dile getirmekten çekinmemiştir. Onun eğitimin çeşitli kademelerini kapsayan alanlardaki konuşmalarının ayrıntılı olarak aktarılması uygun görüldü:

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi 20 Haziran 1914 Tarihli yatılı ve gündüzlü eğitim hakkında ki konuşmasında:

— Gerek mülkiye mektebi ve gerek bi’l-umum mekatib-i aliye, bunların halini bihakkın düşünmemiz gerekiyor. Buralara müdavim talebe ma’lûm-ı âliniz olduğu vechile o Tavukpazarı denilen pis yerlerde, pis hanların içersinde beytutet ediyor. Fakir olanlar o pis dükkânlardan yemek yiyorlar. Rica ederim, yalnız dinleyiniz. Hepinize bir teklif edeceğim, bunu son derece nazarı dikkate alınız. Medaris talebesi bir dereceye kadar mahfuz kalıyor; yani medariste her birinin ayrı odası var. Buralarda ne ise, gerçi hıfzı sıhhaya muvafık değildir. Bununla birlikte diğerlerine

⁸² TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (26 Mayıs 1328 Pazartesi), Devre2, Cilt 2, İctima Senesi 11, s. 220.

nispetle mesûdane bir hayat geçiriyorlar. Bunu son derece nazarı dikkate alınız. Buralardan çıkan talebe yarın memleketi idare edecektir. Onun için bi'l-umum mekatibi âliye için arz ediyorum ki, bundan dört sene evvel bu husus, Emrullah Efendi Hazretlerinin zamanı nezaretlerinde nazarı dikkate alındı. Mebusana da arz ediliydi. Mebusan da filhakika son derecede nazarı dikkate aldı ve Emrullah Efendinin teklifâtını kabul etmişti. Ne idi o teklif? ve o zaman bu yaralar tamamıyla söylenmişti. Darü't-Tullab namıyla iki bin kişilik bir bina yapılacaktı. Buraya müdür tayin olunacaktı. Darü'l-Fünûn'a müdavim talebe bu pis yerlerden kurtulup, orada yatacaklardı. Bunların başına da müzakereci tayin edilecekti veyahut münavebe ile Darü'l-Fünûn muallimlerinden bazıları gidecekti, hem gece derslerinde muntazam çalışacaklardı, hem de başlarında mükemmel bir müzakereci bulunacak, onların zapt u raprlarına dikkat edecekti. Meclis-i mebusana bunu teklif etti. Bu binanın yapılması için beş bin lira tahsisat verilmişti. Bu iş o kadar güzel olacaktı ve talebe de mesûdane yaşayacaktı. Adeta bunlardan para toplanılıp, onlara güzelce yemek yaptırılacaktı. Hükümet ufak bir masraf yapacaktı. Fakat talebe mesûdane yaşayacaktı. Malumunuz olan birçok ahval zuhur etti. Maatteessüf şimdiye kadar akim kaldı. Bu mesele memleketimizin selameti için son derece mühimdir, farzı ayndır. Bunu nazarı dikkat-i alinize arz ederim. Bu meseleyi yine teklif edelim. Böyle iki bin kişilik bi'l-umum Darü'l-Fünûn talebesinin yatması için bir yer yapalım. Mesûdane hayat geçirmelerini ihzâr edelim.⁸³

Emrullah Efendi'nin Maarif Bakanlığı yaptığı dönemlerde, özellikle yatılı okullar için bir takım düzenlemelerin önerildiği ve memleketi yönetecek olan yarının aydınlarının yetiştirileceği eğitim kurumlarının dahi dersliklerinin ve talebelerin barındıkları alanların, kısaca yatılı okulların iç ve genel düzeni ile ilgili büyük sorunlar olduğunu, döneminde kabul edilmesine rağmen Emrullah Efendi'den sonra düzenleme yapılmadığı ve sorunun aynen devam ettiğine dikkat çekmiştir. Buradan hareketle İsmail Mahir Efendi'nin yıllarca emek verdiği eğitimciliğine yönelik sorunların çözümüne kadar, sorunun öncesine ve sonrasına yönelik sorunun çözümüne kadar takipçi olduğunu da söylemek doğru olur.

⁸³ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (7 Haziran 1330 Cumartesi), Devre3, Cilt1, İçtima Senesi 18, s. 392-393.

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi aynı tarihli konuşmasında:

— “Mekatib-i Mülkiye müdürü bu konuyu dikkate almış ve hiç olmazsa mekatibi mülkiyeyi bu durumdan kurtaralım demişler. Beş altı ay olmuş. Çocuklar mesûdane bir hayat geçiriyor. Birçok mekteplerimiz var. Esasen hem leyli, hem neharidir. Bilhassa umum Sultanî mekteplerinde, idarî mekteplerinde leyli ve nehari var. Çocuğunu mesûdane yaşatmak isteyenler, bilhassa taşra ahalisinden olup da, evladını mesûdane yaşatıp, güzel talim ve tevriye etmek isteyenler, mektebe leyli olarak verir. Mektebe para vermeye kudreti olmayanlar da parasına güvenerek hareket etsin, hep parası olmayanlar da maketib-i âliyeden çıkacak değil ya, biraz da ziraate, ticarete, girsinler. Herkes de hükümet memuru olacak, herkes mektebi mülkiyeden mi çıkacak? Şunu arz ederim; nazar-ı dikkate alınız. Herkesi kaymakam, mutasarrıf, vali mi yapacağız? Dört yüz beş yüz tane kaymakam mazulü var, iki yüz mutasarrıf mazulü var, bunlar ötede beride gezip duruyorlar. Biz memleketin selamet ve saadetini ve istikbâlini temin için adam yetiştirelim. Biz hükümet kapılarında dilenci yetiştirmeyelim. Rica ederim, mektebi mülkiyeden mülkiye memurları, hariciye memurları, maliye memurları çıkacak. Bunlar devâiri devlete alınacaktır. Bu mektep zaten onlar için tesis edilmiştir. Maatteessüföteden beri öyle olmuş. Bendeniz zaten böyle olmasının aleyhindeyim. O başka lakırtı; fakat elde mevcut bir mektep vardır. Mademki Darü'l-Fünûnlarımızı daha ıslah edemedik ve epey zaman da zannediyorum ıslah edemeyeceğiz. Çünkü vesâit noksandır. Bunlara ne muallimimiz yetişir ne de bütçemiz müsaade ediyor. Bunun için de şimdi elde mevcut bir mektebi mülkiye vardır. İdare memurlarımızı, hariciye memurlarımızı, maliye memurlarımızı buradan yetiştireceğiz. Bari bunu adamakıllı bir hale koyalım da, memurlarımız iyi çıksın. Memurlar nasıl iyi çıkar Efendim? Memurlar muntazam bir hayat geçirirse; yani mektepte muntazam bir hayat geçirip, derslerine muntazam çalışırsa, o vakit iyi yetişirler. Derslere muntazam nasıl çalışılır? Malumu alinizdir ki, hepimiz anlarsınız mektepte beytutet eden talebe başka türlü çalışır. Gece bunların başlarında müzakerecesi bulunur, talebe gece müzakere ederken, başındaki müzakereciye müşkülâtını hallettirir. Talebe, derslerini kolayca yapmış olur. Fakat; taşrada müşkülâtını kimden sorabilecektir? Bunlar hepimizin başına geldi, hepimiz biliyoruz. Meclis-i Mebusan daha evvelki senelerde bu Mektebi Mülkiyenin şeklini tadil için

bir teklifte bulundu. Hükümete dediler ki; bu mektebi mülkiyenin şekli hiç bir şeye benzemiyor. Bunu üç kısma ayırınız. İdari, mali, siyasi kısımları ihtiva etsin. Filhakika bunun için müdür beyi tebrik ederim. Gayret etti ve bu meseleyi bitirdi. Yani programlarını da ona göre tertip etmiştir. Şimdi buradan idari, siyasi, harici memurlar yetişecektir. Efendiler bir şeyi daha nazarı dikkatinize arz edeceğim. Gayet mühimdir. Memleketin hayat ve memat noktasıdır. Bizim başımıza gelen bütün felaketler bilir misiniz neden gelmiştir? Zannetmeyiniz ki yalnız donanmasızlıktan, bunu iyice biliniz ki, biz hariciye memurları yetiştiremedikten sonra felâh bulamayız. Bu mektepler şebenderler de yetiştirecek onun için söylüyorum.”⁸⁴

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi yine aynı tarihli konuşmasında ticaret, ticaret eğitimi, iktisat ve bu konu ile ilgili olan kurumların donanimsızlıklarına ilişkin konuşması:

— “Efendim, bizde ticaret ve iktisadı anlayan şebenderler de yoktur. Bu mekteplerde işten anlayan, iktisattan anlayan siyasî memurlar yetiştireceğiz. Nazar-ı dikkatinizi celp ederim. Bendeniz de, şebenderler tarafından gönderilen kitap şeklinde tab edilmiş raporlar var. İhtimal ki, meclis kütüphanesine de göndermişlerdir. Size bunu arz edeyim. Bendenizin üç sene evvel Meclis-i Mebusan’da vuku bulan bir teklifim üzerine bu raporlar gönderiliyor. Bunların arasında şebender vekili olan zevatın gönderdiği raporlar da var, bunlara bakınız. Allah razı olsun. Bir de bizim şebenderlerimizin raporlarına bakınız, ağlarsınız efendim. Bu memlekette iktisat terakki etsin, şu terakki etsin, şöyle olsun, böyle olsun diyoruz, bunların hepsi adamla olur. Böyle memurları mektepler yetiştirir. Mektep de muntazam olmak şarttır. Muntazam olmak için de talebenin talim ve terbiyesine son derece dikkat etmelidir. Yani ben diyorum ki, evladını mesûdane yaşatmak, güzel tahsil ettirmek isteyen, çocuğunu bu mektebe leyli olarak versin. Parası olmayan da nehari olarak devam etsin. Leyliliğe ilişmeyiniz hiç değilse oradan birkaç adam yetişsin. Söyleyeceklerim bundan ibarettir.”⁸⁵

⁸⁴ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (7 Haziran 1330 Cumartesi), Devre3, Cilt1, İçtima Senesi 18, s. 393.

⁸⁵ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (7 Haziran 1330 Cumartesi), Devre3, Cilt1, İçtima Senesi 18, s. 394.

Yatılı okullara talebeleri gönderecek olan ailelerin de mutlaka her dönem olacağını savunan İsmail Mahir Efendi, bu eğitim kurumlarında devletin ihtiyaç duyduğu memurların yetiştirileceğini ifade ederken, sadece bu eğitim kurumunun olmadığı ve işini hakkıyla yapan ziraat erbabı de ticareti iyi bilen esnafın da yetişmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi aynı tarihli oturumda eğitim işine gidecek masraflara ilişkin yaptığı konuşmada:

— “Mühim bir nokta var. Bütçeyi karıştırıyorlar. Birçok masarîf olacak dediler. Leyli olursa masrafı ne olacak, nehari olursa masrafı ne olacak? Nehari iken masrafı ne ise leyli iken de öyle olacak. Hem birçok para da hasıl olacak. Nehari iken bir bina lâzım, muallimler lâzım değil mi Efendim? Bunların kâffesi lâzımdır. Leyli için de bunlar lâzım. Fakat fazla olarak 40 lira para alıyorsunuz. Talebenin her şeyini de ödedikten sonra, mektebin fazla masrafını da ödeyeceksiniz. Adeta bu bütçeye yardım edecektir. Fazla masraf ihtiyar etmeyeceğiz. Mektebe menfaat temin olunacak.⁸⁶

Fazla masraf olacağını söylendiğine ancak çok daha gereksiz masraflarla bu sorunların çözümünün sağlanmaya çalışıldığına dikkat çeken İsmail Mahir Efendi'nin eğitim işlerine bugünkü deyimle toptancı zihniyetle bakıldığını savunduğunu söylemek yerinde olur.

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi aynı tarihli oturumda, devlet memurluğu hakkında düşüncelerini konuşmasında şu şekilde açıklıyor:

— “Biz öteden beri diyoruz ki, bütün mekteplerimiz memur ordusu yetiştirmiştir. Memurlardan memleketimize artık gına gelmiştir. Yani hepimizin ağzında budur. O hâlde, bu mektep ne yetiştirecek, sırf memur yetiştirecek değil mi ? Buradan çıkanlar madem ki memur olacaktır, bir adam parası varsa versin. Birçok fukara evladı burada okuyamayacak. Ben Allah'tan dilerim ki, zannediyorum hepimiz onu arzu edersiniz

⁸⁶ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (7 Haziran 1330 Cumartesi), Devre3, Cilt2, İçtima Senesi 18, s. 410.

ki, fakara evladı zengin olsun. Bu mektepte ise zenginlik yok ve göreceksiniz ki, ilerde memuriyete en aceze kısmı girecektir. Zengin kısmı ise başka yerlerde girecek. Memleketimizi zengin etmek istersek, fukarayı doyurmak istersek, bu milleti başka mekteplere sevk etmeliyiz. Memuriyet mekteplerine sevk etmeyelim. Başka mektepler hangileridir? Ahaliyi zengin etmek için mühendislik mektepleri gibi. Memleketimizin karnını doyuracak mektepler var. Bu mektep memur yetiştireceği için, madem ki bir adam memur olacak, fedakârlık etsin, kırk lira versin. Çünkü hükümetin ekmeğine göz dikiyor.⁸⁷

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi 22 Mayıs 1911 tarihli eğitimde teftişin ve müfettişlerin gerekliliği ile ilgili yaptığı konuşmada:

—“Eğer bir mektep, teftişata tabi olmazsa, o mektepten hayır olmaz. O halde mekteplerin vücudunu kaldırım daha iyi. Mektep müfettiş ile olur. Müfettişin ikinci vazifesi köylerin neresinde ne mektep yapılacağını tayin edecek. Bendeniz Rumeli’de iken, dört sene müfettişlikte bulundum, 300 pare köy gezdim. Mektepler nerede yapılacak onu tayin etmeli efendim. Ahalinin aklı ermez buna memurlarımız bakmaz. Sonra bizim eski mekteplerin pek çok varidâtı vardır. Bunlar mütegalibe, zeleme elinde kalmıştır, haydutlar elinde kalmıştır. Bunların kâffesini meydana çıkarmak kabil olmaz. Ben, böylece dokuz milyon kuruş varidat buldum. Ne hükümetin kasasına, ne milletin kesesine dukunuyordu. Bunları bulmak lazım sonra, hükümetin her köye gidip de, mektep yaparken başında mühendis yoktur. Bunlar köye gidecek mektep yapılırken de mühendislik edecek. Üçüncü derecede, Mekatib-i Hususiyeyi teftiş edecek. Mekatib-i Hususiyeyi teftişât kolay bir şey değildir. Gayet mühimdir. Bunun için geçen sene kabul ettiğimiz bir esas, bu sene baltalamak kolay değildir. Zaten bizim en büyük fenalığımız, bir iş yapıyoruz, bir sene sonra balta ile mahvediyoruz. İşte Nezaretlerimizin de Mebûsanımızın da işi budur. İşte bu kadar söylüyorum.”⁸⁸

⁸⁷ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (7 Haziran 1330 Cumartesi), Devre3, Cilt2, İçtima Senesi 18, s. 411.

⁸⁸ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (9 Mayıs 1327 Pazartesi), Devre1, Cilt1, İçtima Senesi 104, s. 29.

Eğitim işlerinin ve bütün işlerin teftişe tabii olması gerektiğini, aksi halde bu kurumların içten içe biteceğini savunmuştur. Azledilen memurların haksız yere azledilmiş ise bunun önüne geçilmesi gerektiğini, tayin ve terfilerin de ayırım gözetilmeksizin yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Ne parti ne de başka yakınlıkları gerekçesi ile kimsenin görevinden alınması veya göreve getirilmesinin doğru olmadığını savunmuştur.

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi 22 Mayıs 1911 tarihli Yüksek Öğrenim konusunda yapmış olduğu konuşması :

—“ Efendim Darü’l-Fünûnlara ihtiyat sınıfı namıyla iki sınıf açılmıştı. Şimdi ma’a’t-teessüf bir nazırın yaptığı bir şeyi diğer nazır geliyor bozuyor. Şimdi Malumu âliniz bu Darü’l-Fünûnlara girmek için mutlak idadi mekteplerinden şehadetnameye haîz olmak lâzımdır. Halbuki, medaristen Darü’l-Fünûnlara girmek için müracaat eden zevat, sonra beş sınıflı sancak idadilerinden gelen efendiler buraya girecekler idi. İki sene tahsil ettikten sonra mahrum olmayacaklardı. Bunlar da Darü’l-Fünûnlardan herhangiisine olursa isterse gireceklerdi. Şimdi görüyorum ki, bunların bir sınıfını lağvetmişler, bir sınıf bırakmışlar. Şimdi bu bir sınıf ile hiç bir şey olmaz.”⁸⁹

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi 14 Temmuz 1914 tarihli Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışmaları hakkındaki konuşmasında :

— “Malumu âlinizdir ki, Maarif bizde şimdiye kadar layıkı veçhile terakki edemedi. Bunun sebebini arayacak olursak görürüz ki, her nezaret aynı zamanda maatteessüf birer Maarif Nezaretidir. Nafia Nezareti kendi vazifesinden başka, bir de Maarif Nezaretinin vazifesini ifa ediyor. Ziraat Nezareti de kezalik böyledir. Çünkü, mahiyetlerinde Ticaret mektepleriyle Orman mektepleri ve Kız Sanayi mektepleri, daha bilmem ne mektepleri var. Sonra birde Evkaf Nezaretleri var ki, aynı mektepler, hem Maarif Nezaretinin, hem de Evkaf Nezaretinin idaresi altındadır. Birde, Bab-ı Meşihât var. Hülasa kaç Nezaret varsa, zannederim Dahiliye Nezaretleri ile Hariciye Nezareti hariç olmak üzere... Rica ederim şu çorba gibi olan işte Maarif nasıl terakki eder? Burasını nazar-ı dikkate alınız. Defter-i Hakâni bu mektebe mi bakacak, yoksa

⁸⁹ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (9 Mayıs 1327 Pazartesi), Devre 1, Cilt 7, İçtima Senesi 104, s. 44.

Defteri Hakâni işlerine mi? Rica ederim bu mektepten vazgeçin de, şu Defter-i Hakâniyi ıslah etsin. Beş seneden beri ıslah etmek için bize bu kadar vaatlerde buldukları halde, hâla bir şey yapamadılar. Ben zannedirim ki, Ziraat Nezareti yalnız kendisine ait olan işlere bakacaktır. Fakat, mektep işi ile hiç zannetmem ki iştigal edebilsin. Nafia Nezareti kezalik aynı şekilde. Mühendislik mektebi Nafia Nezaretine rabt olunuyor neden? Bendenize kalırsa, bu karışık işleri yoluna koymalı, Maarif Nezareti bir tane olur. Harbiye Mektebi Harbiye Nezaretinin, Bahriye Mektebi de Bahriye Nezaretinin idaresinde olur. Bunu anlarım. Fakat memleketin karnını doyuracak, memleketi mesut edecek bazı mektepler vardır ki, bunlardan ahalinin mesuliyetini temin edecek ve esaslı üç kısım mektep var; Ziraat, Ticaret-Sanayi ve Mühendis mektepleridir. Efendiler bilirsiniz ki, bir memlekette ticaret, sanayi ve ziraat olmazsa, memleket her vakit mahva mahkûmdur. Bu sanayi, ticaret ve ziraati vücuda getirecek olan ise arz ettiğim üç mekteptir. Bu üç kısım mektebin de bugün sahibi yoktur ve buna zerre kadar ehemmiyet vermiyoruz. Size geçen gün arz etmiştim; ahali tembeldir, kahvehaneler baştan ayağa kadar doludur. Bu hâlde, bu devletin bütçesi nasıl kapanır? Anadolu'da kadınlar çift sürer, erkekler oturur. Çünkü bilmezler ki iş yapsınlar. Kadınların sürdüğü çift ile hâsıl olan ekinler aşar varidatı olarak bütçemizi kapatmak istiyoruz. Rica ederim, bu zavallıların ettikleri, biçtikleri ekinlerle acaba bu bütçe kapanır mı? Onun için bu mekteplere son derece ehemmiyet vermek lâzım gelir. Son derece ehemmiyet vermek için de gayet iyi düşünmek gerekir. Bu mektepleri nereye rapdetmek lazımsa oraya rabt etmeli, orası bunları ıslah etsin. Efendiler bu mektepleri o nezaretin idaresinden kaldırınız. Bundan üç sene mi, dört sene mi evvel bendeniz takrir vermiştim. Bu ait olduğu Nezarete havale edildi, bir komisyon teşekkül etti. Bunu nazarı dikkate alınız ki, o vakitten beri bir şey yapılmadı, olduğu gibi kaldı. Güya, Mühendis mekteplerinde makine şubeleri, mimar şubeleri vesaire yapılacaktı, birinci dereceden mühendis yetiştirilecekti. Sanayi mektepleri Makine Mühendis şubesinin kondüktörlerini yetiştirecekti; yani ikinci sınıftan mühendis yetiştirecekti. Yetmiş bin lira sarfını Meclis-i Mebusan tasdik etmişti, bu tahsisat, gerek binaya, gerekse muallimler vesaire sarf olunacaktı. Maatteessüf hiç bir şey olmadı Efendiler. Nazarı dikkatinizi celp ederim mesele

gayet mühim ve büyüktür. Memleketimizi mesut edecek yegâne mektep bu üç mekteptir.”⁹⁰

Eğitimde “tek başlılık” vurgusu yapmıştır. Eğitim işlerinin tek bakanlığı olur ve her bakanlık kendi işini yapar artık. Farklı okulların da tek bir bakanlığa bağlanması kararı 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun da temelini teşkil eden fikir olmuştur.

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi aynı tarihli oturumda, yurt dışına öğrenci gönderilmesi ve bu işin esasları ile Ziraat Mektepleri hakkında yapmış olduğu konuşmada:

— “Mektepler yalnızca Sultani mektebi denilmek için yapılmamıştır. Bütün evlad-ı Osmaniyyan ecnebi mekteplerine devam ediyorlar. Bir katre çocukların hissiyat-ı milliye ve hissiyat-ı diniyyesi başka tarzda terbiye ediliyor. İşte bu mektepler o çocukları oradan kurtarmak için yapılmıştır. Biz isteriz ki çocuklarımıza terbiye-yi diniye ve terbiye-yi milliye verelim. Avrupa’ya talebe göndermek meselesine gelince ise; ben deniz dört beş sene evvel teklif etmiştim. Bendeniz o vakit dedim ki, bunların başına mükemmel bir müfettiş gönderilsin, başıboş bırakılmasın dedim. Ben zannedirim ki, nazır bey bunu nazar-ı dikkate almıştır. Bunların başına müfettiş tayin etmiştir ve bir çoğunun da kaybını terkin etmiştir. Biz bu talebeyi göndermeliyiz fakat, Japon usulü dairesinde göndermeli ve oradan geldikten sonra bunları dehşetli bir imtihana tabi tutmalıdır. Bir taraftan da oradan muallimler celbettirerek, lazım gelen mektepleri ıslah ederek, birçok erbâb-ı fen yetiştirmeliyiz. İptidai mekteplere gelince asıl meselenin ruhu buradadır. Darü’l-Muallimat müdürü bulunduğum sırada, Maarif Nezareti ile temas ettim. Bu hususta hakikaten Maarif Nazırı Beyefendinin zamanın-ı nezaretinde maaşşükran pek büyük himmet ve gayret göstermekte olduklarını anladım. Hem yalnız lafla değil, memalik-i saire-i medeniyyede nasıl ise programlar tamamıyla öyle ıslah edilmiştir. Ana mektepleri, tedrisi iptidaiye programları, velhasıl kâffesi vazedilmiştir. Yalnız, maatteessüf hükümetin parasızlıktan kımıldayacak hali yoktur. Bakınız Romanya bizden otuz sene evvel

⁹⁰ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (1 Temmuz 1330 Salı), Devre3, Cilt2, İçtima Senesi 33, s. 231-232.

ayrılmış olmasına rağmen, bugün kırk milyon lira bütçesi var. Bunun yedi milyon lirasını Maarife hasır ve tahsis etmiş. Öyle beş yüz bin lira ile Maarif kolay kolay taammüm etmez. Maarif demek muallim demektir. Muallim bulduğunuz anda Maarif ve mektep mevcut demektir. Lazım olan parayı kazanmak için erbab-ı fen ve ilim yetiştirmek lâzımdır. Para da kafa ile kazanılır. Zıraat, ticaret, sanayi ilimle olur. Maarif terakki etmedikçe, hiçbir vakit bütçe kapatılamaz. Ahalinin aklı ermez. Şimdi bendeniz diyorum ki, öyle zannediyorum ki, bu gidişle belki yüz, yüz elli sene de ancak maarifi tamin edebiliriz. Bendeniz başka memleketlerin yaptığı gibi onlara yakın bir surette bir şey tasavvur ediyorum ve bunu da teklif edeceğim. Bendenizin teklif edeceğim surette hiçbir köyümüzü on sene içinde mektepsiz bırakmayacaksınız ve bunu da böyle yapmalıyız. Aşağı yukarı yetmiş tane sancagımız var. Memleketi yetmiş mıntika-i maarife ayırırız. Bu sancakların çiftlik olan bir yerinde yahud arazi-i emiriyyeden bulunan bir mahallinde bir zükura ve bir inasa mahsus gayet vasi leyli iptidai mektepleri vücuda getiririz. O sancak dahilinde kaç tane köy varsa hesaplıyorsunuz. Nerelere mektep yapacak isek oralardan bir kız ile bir erkek çocuğu alıp mektebe koyarız. Bittabi kız mekteplerinin birçok tertibatı olacak. Dokumacılık, aşçılık, dikişçilik. Kadınların zıraatten yapabilecekleri tavukçuluk ve saire gibi. Erkek mekteplerinde ise tamamen zıraat işleri. Bunlara dört sene tahsili iptidai gösterelim ki, Türk çocukları gayet zeki olur. Üç sene de Darü'l-Muallimin-i iptidaiyenin programını bunlara gösterelim. Mecmu tahsil yedi sene eder. Bir sene de mükemmel tatbikat görür. Sekiz sene oldu mu? Sekiz seneye kadar o köylüleri mecbur edersiniz. Muallim mektepleri ve ufak modellerini köylerinde yapsınlar. Sonra o erkeği, o kıza veriniz, düğün edersiniz. İki lira maaşla köyüne kemal-i memnuniyetle gider. Çünkü o köyün yanı başına yapılacak numune tarlasının hasılatını o muallim ve muallime alır. Bundan başka çaremiz yoktur. Bu suretle memalik-i Osmaniye dahilinde yapılmadık bir köy mektebi kalmaz. Şu suretle hem muallimin hem muallimeye malik olursunuz”⁹¹

Yurt dışına giden bütün öğrencilerin sınavsız alim gibi görülmesi İsmail Mahir Efendi'nin dikkatinden kaçmamış ve onların sınava tabii olmalarını, yurt dışından

⁹¹ TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (1 Temmuz 1330 Salı), Devre3, Cilt2, İçtima Senesi 33, s. 232.

döndüklerinde yapılan bu sınavda yeterlilik sağlayamayanların görevlere getirilmemesi gerektiğini savunmuştur.

Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi aynı tarihli oturumda, Köy Öğretmen Okullarının temelini oluşturan düşüncesini şöyle dile getirmiştir:

— “Aşiret mektebini ve başka köylülerin mektebini yapınız. Bu mekteplere pek çok masraf gidecek zannetmeyiniz. Bu mekteplere pirzola, kıvrıcık eti değil, köylü ne yiyorsa onu vereceğiz. Köylüler ayran, ayranlı çorba, pilav yiyorlar. İşte biz de onları yediririz. Köylü battaniyesi üzerinde, bir aba ayağında, köylü yemenisi. İşte bu surette yapılırsa az zamanda terakki edilmiş olunur. Bu surette yapılmazsa Darü'l-Muallimin ve Darü'l-Mualimat'tan talebe çıksın da ondan sonra dersiniz o vakit, ancak üç yüz sene de bu muallim ve muallimeler meydana gelir. Arz ettiğim şey belki size garip gelir. Hele aşiret olan yerlerde bu mektepler farz-ı ayndır. Yatacak yerlerine de gayet kalın ağaç karyola yaparım. Bundan sonra kız mektepleri için iki üç dakika nazar-ı dikkatinizi celp edeceğim. Bu mesele hayat memmat meselesidir. Eğer biz, kızlarımızı okutmayacak olursak, emin olunuz ki ahalimizin yarısı hatta fazlası yok demektir. Şimdiye kadar garip bir fikir hasıl olmuş. Arz edeyim kadınların okumasını hoş görmeyenler pek çoktur. Vaktiyle kızlar iyi okutulmamış. Bir parça eğri-büğü yazı yazmış, bir parça da yalan yanlış gazete okumuş işte o kadar. Hâlbuki kadınların okuması böyle değil. Kadınlar tamamıyla bir çocuk karnına düştüğü günden, Darü'l-Fünûn'a çıktığı güne kadar o çocuğun terbiye-i bedeniye ve fikriyyesine nezaret edecek. Ondan sonra evinin işlerini yapacak. Malumu âliniz kadınların yapabileceği ziraat işleri mesela tavukçuluk, gülcülük, arıcılık ve sütçülük ve saire gibi. Bunların kâffesini bilecek ve yapacak. Nitekim eski kocakarıların cümlesi bunları bilmiş ve yapmıştır. Eski kocakarılardan belki İstanbul'da da vardır. Bunların tezgâhları vardır. Halbuki bunların kâffesi bugün bırakılmıştır. Bundan dolaydır ki kadınların hepsi sinir hastalığına دچار olmuşlardır. O kadın bir hizmetçi tutuyor, kendisi katiyen elini suya sokmuyor. Halbuki o tercüme ettiğimiz programlarda bir kont karısı, bir reisi cumhur karısı, bir imparator karısı bu derslerin hepsini okuyor. Allah rızası için memleketin selameti için dinleyiniz. Vatan mahvoluyor. Yetmiş bin lira beyhude yere gitti. Bugün memleketimizde irva ve iska ameliyatım yapacak hiçbir mühendisimiz yoktur.

Fabrika yapacak kimsemiz yoktur. Sanayi mektebine o kadar para verildiği halde orada da hiçbir şey yapılamamıştır. Mektep mahv ve harap olmuştur.⁹²

⁹² TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (1 Temmuz 1330 Salı), Devre 3, Cilt 2, İçtima Senesi 33, s. 247.

SONUÇ

Tarihin çeşitli dönemlerinde önemli şahsiyetler yetişmiştir. Bunların bir kısmı uzun süre ismini yaşatmış, bir kısmı ise ne yazık ki tarihin kapalı sayfalarında kalmıştır. Siyasi, ekonomik veya akla gelen diğer nedenler ile ön plana çıkanlar olduğu gibi aynı sebepler ile yok olmaya itilen belirli dönemlerde ismini koruyup vefatından sonra ismi unutilan nice insanların da olduğu unutulmamalıdır.

Belirli dönemlerde ismini yaşatmış olanlar, ileri dönemlerde isimlerini yaşatacak eserler bırakmamışlar ise unutulmaya terk edilebiliyorlar. Ne kadar önemli işler yaparsa yapsın vefatından sonra yaşayan bir eseri yoksa unutulmaya mahkûm olabiliyor. “Ayinesi iştir kişinin söze bakılmaz, görülür onun rütbe-i aklı eserinde” sözü bu durumu en güzel izah eden sözlerdendir. Gerçekten de kişinin icraatları ne nispette büyük ise, bıraktığı eserler veya fikriyatı ne derece yaşıyor ve yaşatılıyor ise unutulmaması o derece mümkündür.

Tarihimizin her döneminde çağına damgasını vuran bilginler, siyasetçiler, edipler, tarihçiler vs. bulunmuştur. Ancak bu isimlerin yaşatılması veya haklarında nelerin bilindiği ise tartışılır noktalardandır. Şurası unutulmamalıdır ki dönemin siyasi ve sosyal anlayışı da bu şahsiyetlerin eserleri ve fikriyatları ile yaşayabilmesi veya yaşatılabilmesi konusunda önem arz eden konulardandır. İttihat ve Terakki Cemiyeti denildiğinde toptancı zihniyetle üyelerinin tamamına mason gibi ifadelerin kullanılması bu kadro içinde belli dönem var olmuş olan nice büyük fikir adamı ve aydınının da hiçe sayılması demek olur ki, bu yanı sıra düşünerek araştırmaların yapılmadığı ve bu mühim şahsiyetlerin ortaya çıkarılmadığı da gerçekler arasındadır.

Çalışmamıza konu ettiğimiz İsmail Mahir Efendi de döneminde büyük işler yapmış, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yetişmesine rağmen, bilgi ve tecrübesi ile ön plana çıkmıştır. O da bir İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi vatan aşığı, sosyal konularda ve eğitim konularında, özellikle mecliste yaptığı konular ile devrim

niteliğinde kararların fikriyatını ortaya atan inançlı bir insandı. Vefatından sonra onun unutulması için bir sebep yoktu. Şöyle ki onun düşünceleri Köy Enstitüleri olarak, Darüleytam olarak vücuda gelmiş ve ölümünden sonra ayakta kalmıştır. Döneminde büyük tepkiler ile karşılanan bu anlayışları cumhuriyetin ilk yıllarında hayata geçirilmiş ve onun fikriyatının önemi ölümünden yıllar sonra anlaşılmıştır. Peki böylesine önemli işler yapmış, Meclis-i Mebûsan'da Ebu't-tekarir olarak anılan şahsiyet neden bugün gerektiği kadar tanınmıyor? Döneminde aydınların yetiştiği önemli bir merkez olan Selanik'te hem eğitimcilik hem de müfettişlik yapan İsmail Mahir Efendi, İstanbul'a geldikten kısa süre sonra siyasete atılmış ve Kastamonu mebusu olarak meclise girmişti. Dönemin Kastamonu'su için de büyük çalışmalar yapmaya gayret etmiş, kurumlara yetkin isimlerin gelebilmesi için var gücü ile mücadele etmiştir. Rejim karşıtı, hain bir insan genellemesinin, bu ağır suçlamının dışında tutulması gereken İttihatçılardan olan İsmail Mahir, İtalya'nın yayılmacı faaliyetlerine karşı, Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünün korunması yönünde fikir birliği sağlamıştır. Onun Osmanlı Devleti ile değil, işgalci güçler ile problemi olmuştur. Faaliyetleri bu kısa çalışmada İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılması, Meclis-i Mebusan milletvekilliği ve Darüleytam ile Köy Enstitüleri konuları olarak incelemeye çalışıldı. Fikri anlamda temellerini attığı düşüncelerin, Cumhuriyet devrimlerinin yolunu açtığını da ifade etmek yerinde olacaktır. Memleketin sorunlarını meclis kürsüsüne taşıyan, gerektiğinde tepki alan ancak doğru bildiğini ifade etmekten çekinmeyen yapısı ile herkesin takdirini kazanmış ve öneriler babası sıfatı ile, yetimhanelerdeki çocukların büyük babası sıfatıyla, ömrünün sonuna değin vatan ve memleket aşkı ile yaşamış bir şahsiyetti. O oturduğu yerden gitmediği yerler hakkında konuşmak yerine, müfettişlik yaptığı dönemlerde eğitim işlerinde ve sosyal anlamda ne derece yanlış uygulamaların olduğuna dikkat çekmiştir. Osmanlı idaresinde yapılan yanlışları tahlil etmiş, eğitim işlerinde başarı için samimi ve kararlı politikalar uygulanmasının elzem olduğunu da dile getirmiştir. Vergi adaletsizlikleri üzerine ve ezilen halk üzerine konuşması ile de dikkatleri üzerine toplamıştır. Elçilik anlamında ne derece zayıf olduğunu ve elçiliklerin işin ehli olmayan insanlara verildiği yönünde de yine meclis kürsüsünden düşüncelerini ifade ettiğine şahit olundu. Sadece seçim bölgesinin değil, kendisine gelen her vatandaşın sorunlarını dinlemeye çalışan İsmail Mahir, Dersim bölgesi ahalisinden halkın

sorunlarını Dersim mebusunun da katıldığı bir meclis oturumunda kürsüden dile getirmekten çekinmemiştir. Türk çocuğunun zeki ve çalışkanlığı üzerine vurgu yapan İsmail Mahir, Osmanlının kalkınmasının tarımın kalkınmasına bağlı olduğundan ve herkesin memur olarak yetiştirilmeye çalışılmasının yanlışından bahsederek, köy eğitimi ve teknik eğitim alanında destekçi olunması gerektiğini ifade etmiştir. Kastamonulu bir değerden yola çıkarak yapmış olduğumuz bu çalışma dönemin durumunu da anlamak açısından da elzendir. “Tarih ihtiyatsız olanlar için merhametsizdir” sözünden hareketle, tarih ilminin önemini kavramış olarak, dünü doğru okuyup geleceğe sağlam adımlar atabilmek adına da bu tür çalışmalar mühimdir.

Bize düşen ecdadımızın bıraktığı eserleri korumak, ecdadımızın eserleri ile birlikte isimlerini de canlı tutmaktır. Mustafa Kemal Atatürk’ün de ifade ettiği gibi : “ Türk milleti ecdadını tanıdığı sürece daha büyük işler yapmak için kendisinde azim ve cesaret bulacaktır” bu bilinçte yetişmek her Türk evladının birincil görevidir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları

BOA, BEO.004420.331452/002.

BOA, BEO.442033/ 452.

BOA, DH.SAİD.0192.

BOA, DH.SAİD.0192.

BOA, MF.MKT,1216/83.

BOA,BEO.004420.331452/001.

BOA,DH.ŞFR,104/246.

BOA,MF.MKT, 358/39.

BOA,MF.MKT,1216/68.

BOA,MF.MKT,1222/30.

BOA,MF.MKT,1225/98.

BOA,MF.MKT,1232/34.

BOA,MF.MKT,177/120.

BOA,MF.MKT,271/20.

BOA,MF.MKT,653/42.

BOA,MLK.MRF,233/21.

BOA,MV.00202.

BOA,ŞD.HU,233/21.

BOA,ŞD.MLK.MKF,1699/7.

T.B.M.M. Meclisi Mebusan Zabıt Cerideleri

TBMM. Meclisi Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri ,14 Teşrinisani 1332 (27 Kasım 1916) Cilt 1.

TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (1 Temmuz 1330 Salı), Devre3, Cilt2, İçtima Senesi 33.

TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (3 Kanunisani 1324 Perşembe), Devre1, Cilt 1, İçtima Senesi 1.

TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (18 Kanunisani 1324 Perşembe), Devre1, Cilt 2, İçtima Senesi 8.

TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (4 Mart 1325 Çarşamba), Devre1, Cilt 2, İçtima Senesi 1.

TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (7 Şubat 1324 Cumartesi), Devre1, Cilt 2, İçtima Senesi 32.

TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (3 Kanunisani1324 Perşembe), Devre1, Cilt 2, İçtima Senesi 13.

TBMM.Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (13 Kanunisani1324 Salı), Devre1, Cilt 1, İçtima Senesi 18, sayfa 326.

TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (26 Kanunisani1324 Pazartesi), Devre1, Cilt 1, İçtima Senesi 24.

TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (26 Mayıs 1328 Pazartesi), Devre2, Cilt 2, İçtima Senesi 11.

TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (7 Haziran 1330 Cumartesi), Devre3, Cilt1, İçtima Senesi 18.

TBMM. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (9 Mayıs 1327 Pazartesi), Devre1, Cilt1, İçtima Senesi 104.

Osmanlıca Gazeteler

Darü'l-eytam, (30 Mart 1916), *Köroğlu*, Yıl 8, Sayı 355.

Fedakar mebuslarımız, (14 Teşrin-i Evvel 1326), *Köroğlu*, Yıl:2, Sayı 97.

Konferans, (28 Teşrinievvel 1326), *Köroğlu*, Yıl:2, Sayı 99.

(1 Teşrinisani 1326), *Kastamonu*, Sayı 1866.

(22 Teşrinisani 1326), *Kastamonu*, Sayı 1869.

(3 Kanunisani 1326), *Kastamonu*, Sayı 1874.

(19 Şubat 1329), *Köroğlu*, Sayı 247.

(16 Nisan 1325), *Köroğlu*, Yıl 1:, Sayı 20.

Sözlükler:

Develioğlu, F. (Ankara 2008), *Osmanlıca- Türkçe ansiklopedik lügat*, Aydın Kitapevi.

Url 1, <http://www.osmanlicaturkce.com/25/01/2016>.

Sami, Ş. (İstanbul 2009), *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları.

Akademik Kaynaklar (Tetkik Eserler)

“Darü’l-eytam”, (1964), *Türk Ansiklopedisi*, Cilt 12, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

“Darü’l-eytam”, (1993), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul.

Ahmad, F. (Eylül 1999), *İttihat ve terakki 1908-1914 (Çeviren: Nuran Yavuz)*, Kaynak yayınları, 5. Baskı,.

Akdağ, M. , Tımar rejiminin bozulması, *Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 111, Sayı 4, s.20-45.

Akol, E. , (2001), *Milli mücadelenin başlangıcında Mustafa Kemal ittihat ve terakki ve bolşevizm (Doktora Tezi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, Ankara, s.19.

Akşin, S. , (Mart 1980), *100 Soruda jön Türkler ve ittihat ve terakki*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Akyüz, Y. – Uygun, S. , (2012), Osmanlı anaokullarının ikinci meşrutiyet dönemindeki gelişiminde okul ve çocuk sağlığı, *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, Cilt 4, Sayı 7, Ankara, s.120-160.

- Akyüz, Y. (Şubat 2015), *Türk eğitim tarihi M.Ö.1000-M.S. 2015*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Arvasi, M. (Eylül 2011), *II. Abdülhamit yönetimine muhalefet: ittihat ve terakki cemiyeti (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Aslan, T. (2008) , İttihat-ı Osmanî'den Osmanlı ittihat ve terakki cemiyetine, *Bilig*, Sayı 47, s.87;110.
- Cemil, S. , İsmail Mahir efendi tercüme-i hal, *Türk Yurdu*, Yıl 5, Cilt 10, Sayı 113, s.131;135.
- Çelebi, N. (Şubat 2014), II. Meşrutiyet dönemi eğitimi ve insan/birey yetiştirme paradigmaları analizi, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, s.12-30.
- Çot, F. Z. (2010) , *İttihat ve terakki cemiyeti eğitim sistemi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Çulcu, M. (2011), *İttihat ve terakki I. Meşrutiyetten II. Meşrutiyete*, Çağaloğlu İstanbul: Özer Matbaası.
- Demircioğlu, Z. (1968). *Kastamonu'da meşrutiyet nasıl ilan olundu*, Kastamonu.
- Ergün, M. (Ocak 1996), *II. Meşrutiyet dönemi eğitim hareketleri*, Ankara.
- Ergün, M. (2009), II. Meşrutiyet dönemindeki eğitim reformlarının Türk modernleşmesindeki yeri, *100. Yılında Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslar arası Sempozyumu*, İstanbul, s.15;42.
- Ergün, M. (2008), Öğretmen yetiştirme tarihimizde köy eğitimini yetiştirme kursları, *Öğretmen Okullarının 160. Yılı*, Ankara, s.10;35.
- Eski, M. (1991) , *31 Mart olayının Kastamonu'daki yankıları*, Ankara: Ay yıldız Matbaası.
- Gökbayır, S. (2011) , Gizli bir cemiyetten iktidara: Osmanlı ittihat ve terakki cemiyetinin 1908 seçimleri siyasi programı, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3 Sayı 1, Çankırı, s.65-78.
- Güneş, İ. (1997), *Türk parlamento tarihi I ve II. Meşrutiyet*, II. Cilt, Ankara: T.B.M.M. Vakfı Yayınları, No:15.
- Gürel, C. N.(2009), *İttihat ve terakki ve paramiliter yan kuruluşları (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

- Hanioğlu, M. Ş. , “İttihat ve terakki cemiyeti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 23.
- Url 2, http://katalog.ibb.gov.tr/kutuphane2/albumler/Alb_000032_209.pdf , 24/11/15.
- Url 3, “ II.Meşrutiyet dönemi”, https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin001/001_00_007.pdf, s.71, 28.06.2016.
- Karagöz, S. - Duman , T. , 1908-1928 Yılları arası süreli yayınlarda yer alan eğitim görüşleri ve öneriler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 35, s.570;582.
- Koçer, H. A. (1991), *Türkiye’de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi*, İstanbul: M.E.B.Yayımları.
- Kurşun, Z. (2009) , İkinci meşrutiyetin ilk beyannamesi: üçüncü orduya selam, *100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslar arası Sempozyumu Bildiriler*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.17-30.
- Ortaylı, İ. (Editör Hasan Babacan, 2016), Son üniversal imparatorluk ve II. Abdülhamid, *Şahsiyetler*, Ankara:Gece kitaplığı.
- Örmeci, O. (Eylül-Aralık 2010) , Jön Türkler ve ittihat ve terakki, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı 8, Uşak , s. 95-110.
- Özbağlı, Ö. (Temmuz 2005), *İttihat ve terakkinin balkan siyaseti (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Özcan, A. , Otuz bir mart vak’ası, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 34.
- Özkan, S. (2006), Türkiye’de darü’l-eytamların gelişimi ve Niğde darü’l-eytamı, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, s.211-229.
- Sarihan, Z. (Ekim 2013) , *Milli mücadelede maarif ordusu*, Zeytinburnu İstanbul: Tarihçi Kitapevi.
- Saydur, M. (2010), İsmail Mahir efendi ve köy enstitülerine giden yolda Kastamonu birikimi, *Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu 14- 17 Ekim Nisan 2010*, İstanbul: Çapa Matbaacılık.
- Sönmez, V. (2008), Türk eğitim sisteminin felsefi temelleri 10, *Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi*, Sayı 973, Eskişehir, s.7-25.
- Tunaya, T. Z. (Ocak 1988), *Türkiye’de siyasal partiler ikinci meşrutiyet dönemi*, Cilt 1, İstanbul: Hürriyet vakfı Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (2003), *Osmanlı tarihi*, 3. Cilt, 2. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Vehbi, A. B. (Haziran 1975), *Sultan Abdülhamid siyasi hatıratım*, İstanbul :(*Çeviren: Dergâh Yayınları*).

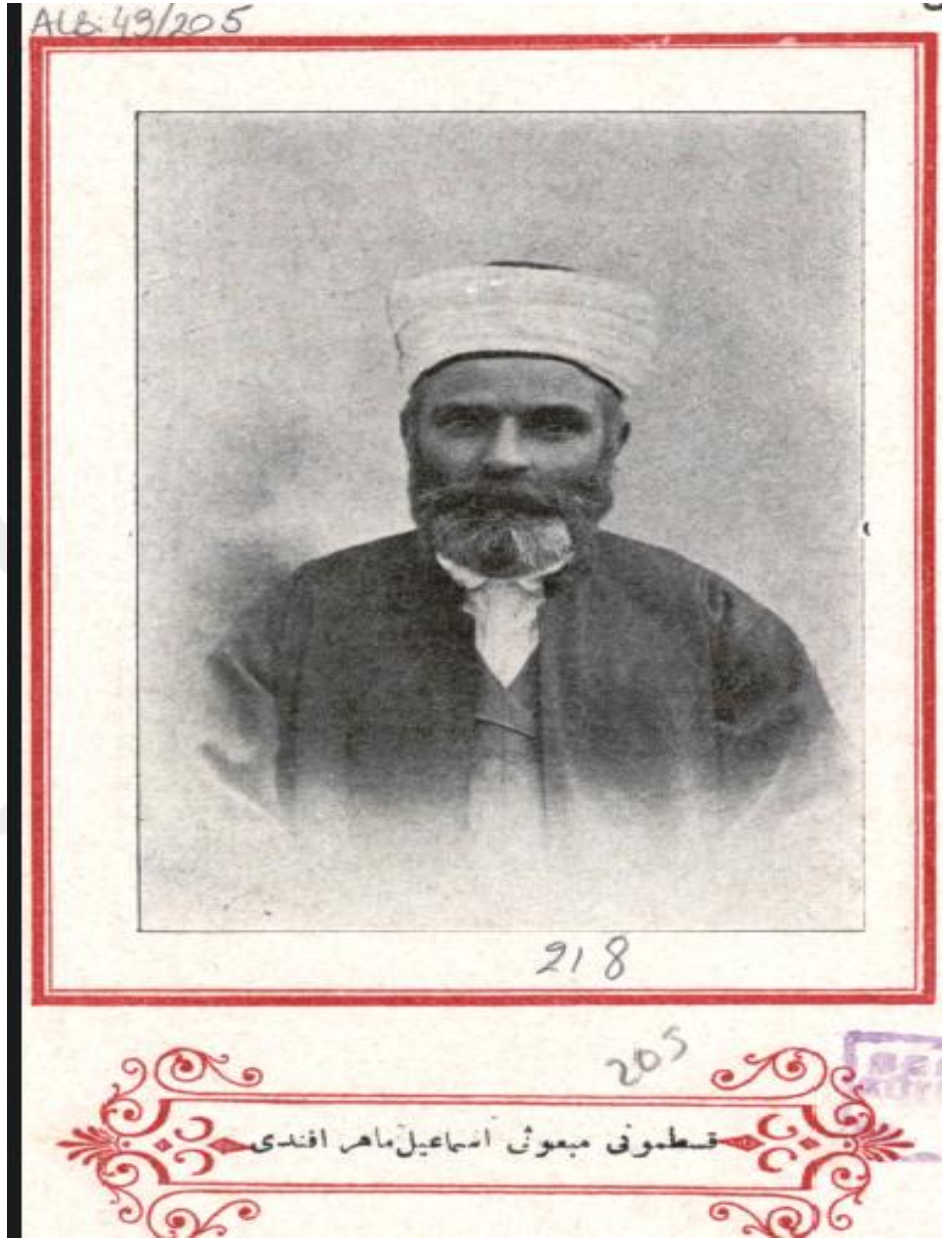
Yılmaz, H. T– Saydur, M. (1994) , *Gölköy enstitüsü*, İstanbul: Görkem Yayınları.

Yılmaz, M. S. (2008), Köroğlu gazetesini, *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (2-4 Kasım 2006, Bolu)*, Bolu: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları 2, , s.175;189.

Yücel, Y. – Sevim, A. (1991), *Türkiye tarihi*, 3. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Zürcher, E. J. (2005) , *Milli mücadelede ittihatçılık (Çeviren: Nükhet Salihoğlu)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

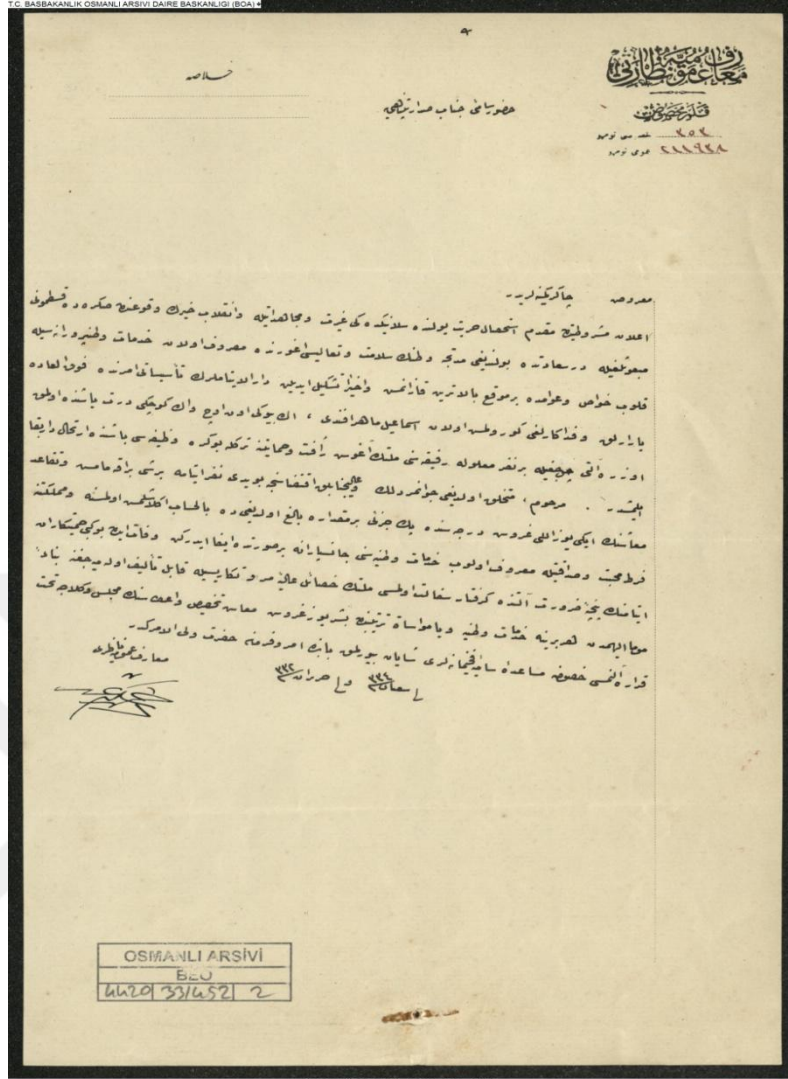
EKLER

Ek-1 İsmail Mahir Efendi (1869-1916)

Ek-2 Köröglü Gazetesi İlgili Nüshalardan Birisi

BEO.004420.331452.002

Ek-3 Başbakanlık Osmanlı Arşivi Konuya ilişkin Belgelerden Birisi

2

دائرة مصادرات امور اداريه قلمي

عدد	تاریخ	موضوع	ایجابی	مستوی	کتابخانه
۱	۱۹۸۸	معاذ سید			
۲	۱۹۸۸	معاذ سید			

معاذ سید
معاذ سید و اہلیہ کے لئے ہفت روزہ نمبر ۱۹۸۸ء
معاذ سید
معاذ سید کے لئے ہفت روزہ نمبر ۱۹۸۸ء
معاذ سید
معاذ سید کے لئے ہفت روزہ نمبر ۱۹۸۸ء
معاذ سید
معاذ سید کے لئے ہفت روزہ نمبر ۱۹۸۸ء

OSIPANLI ARSIVI
140216/50541 /

2-ark
(2shflog)

BEO.004420.331452.001

Ek-4 İsmail Mahir Efendi'nin vefatından sonra ailesine maaş tahsisine ilişkin belge.

مذكرة وقرائنه نومردس اعراض عموم نظامی دارهه مخصوصه مسوده شعبه
مخصوصه دوسيه نومردس دوسيه اوليائي عومي دوسيه نومردس ۲۹۷۵۸۰

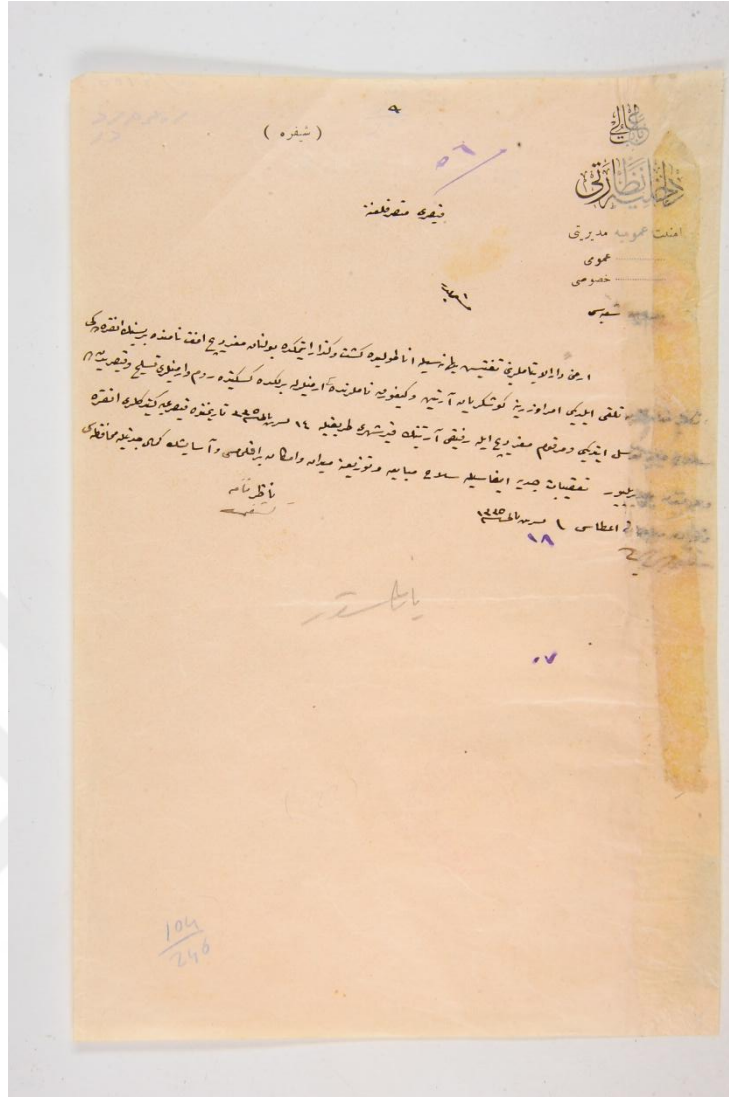
مردوم	مخدرات واردهك	مردوم	مردوم
نومردس	نومردس	نومردس	نومردس
۷۸۶۶			
<p>مالیه نظامی دکات جلیلی / عیال اولی</p> <p>بکده خیرام اکملی اوف دارالاسلام دارهه اوجاسلامه ان آت بیلده اوجاسلامه تدریقا قبول کجه ایدیه بیه کجه بیه کجه مظلومینا تیار تریسه نکده ان آت سوره اولی اوجاسلامه اوجاسلامه کجه اوجاسلامه و بیه عیال دارالاسلام مریات کجه دره اولی اوجاسلامه مریات اوجاسلامه لازمه کلیمه تدریقه کاسه مریات بیه عیال اوجاسلامه طریقه اوجاسلامه برای حد و تدقیقه نظامی اوجاسلامه صفتیه ضمیمه سوره تدریقه باریکنا - بیدویا دارالاسلامه مراهک عیال ده نظامی تقیم صمیمه اولی اوجاسلامه سرعت اوجاسلامه داناسی مریات اوجاسلامه نظامی اوجاسلامه و سایر اوجاسلامه</p>			

۱۱۳۶/۴۱

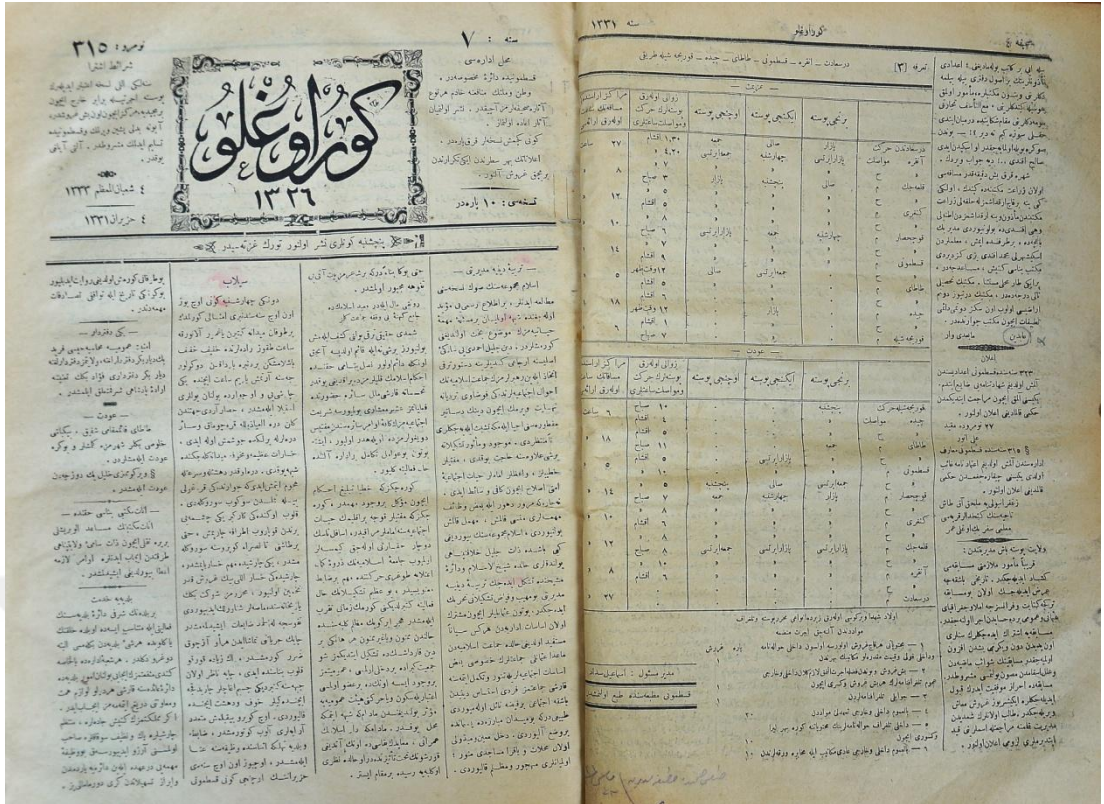
Ek-5 Darü'l-Eytam binasının yıkılmasının engellenmesine ilişkin belge.

نوع درخواست	تاریخ	خدمت	سردی	تاریخ تحریر
			عاشق	۱۳۰۰
<p>سازمان دولتی معارف سریت</p> <p>بسم الله الرحمن الرحیم</p> <p>آقای وزیر محترم معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه دارالمعلمین عالی کابل ماهاذکره بوقت سابقه در تاریخ ۱۳۰۰/۰۱/۰۱</p> <p>درخواست نمودیم تا در صورت امکان در تاریخ ۱۳۰۰/۰۱/۰۱ در خدمت وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه</p> <p>ماده ۱۰۰ قانون اساسی و ماده ۱۰۰ قانون اساسی و ماده ۱۰۰ قانون اساسی</p> <p>تقریر سابقه</p> <p>۱۳۰۰/۰۱/۰۱</p>				

Ek-6 İsmail Mahir Efendinin tatili esnasında memleketine gelmek istediğine dair yazışma.

Ek-7 Ermeni Darü'l-Eytamlarını teftiş bahanesi ile Anadolu'da zararlı faaliyet yapanlar hakkında düzenlenmiş şifre yazışma.

Ek-8 Koroğlu Gazetesinden bir örnek.

DEVRE : 3

CİLT : 1

İÇTİMA SENESİ : 1

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi

(İçtima-ı Fevkalâde)

Onsekizinci İnikad

7 Haziran 1330 (1914) Cumartesi

M Ü N D E R E C A T

	Sayfa		Sayfa
I. — ZAPTI SABIK HULASASI	388	III. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD	388
II. — EVRAK-I VARİDE	388	1. — Çekirge itlafı hakkında kanun layihası	388;390
Tezkiyeler	388	2. — Kaçakçılık ve ruhsatsız mükirat fîruht etmek ve tezkiresiz sayd-ü şikarda bulunmaktan mütevellit ceza-yî nakdi davalarının mehakimi umumiyede rüyed olunmasına dair kanun layihası	390;391
1. — Evvelce taht-ı silaha alınmış olan aşar mütesimlerine bazı müsaadât itasına dair kanun layihasının tadilen irsal kılınacağına dair Meclisi Ayan Riyaseti tezkiresi	388	3. — Mevaki-i Hududiyede mukim olup ticaret ve temini maiyet için hududu geçmek mecburiyetinde olanlara 15 gün müddetle pasavan verilmesine dair kanun layihası	391
2. — 1328 Senesi Harbiye bütçesine kavani-ni muhtelifle ile tahsis edilen mebalig bakiyesinin 1330 senesinde de sarf ve istimali hakkındaki kanun layihasının irsal kılınacağına dair Sadaret tezkiresi	388	4. — Mekteb-i Mülkiyesinin leyliye tahvili hakkında kanun layihası	391;414

Ek-10 Kastamonu Darü'l-Eytamı (Kırk Odalı Konak / Bahçeşehir Koleji)

Ek -11 Kastamonu'da Darü'l- Eytam öğrencileri.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Davut AY
Doğum Yeri ve Yılı : Karabük/ 1991
Medeni Hali : Bekar
Yabancı Dili : İngilizce
E-Posta : davut.ay.37@hotmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Pınarbaşı Şehit Ayhan Sütçü Ç.P.L.
Lisans : Kastamonu Üniversitesi Tarih Bölümü